

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม ตำบลสวนขัน
อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม ตำบลสวนขัน
อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2561

**THE PROCESS OF COMMUNITY MASTER PLANNING
AT BAN YANG NAILUM VILLAGE SUANKAN SUBDISTRICT
CHANG KLANG DISTRICT IN NAKHON SI THAMMARAT**

PROVINCE

BY

SOMCHAI SRIPERM

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2018

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้วิจัย	สมชาย ศรีเพิ่ม
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.ไมตรี อินเดรียะ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	พ.ต.ต.หญิง ดร.จิรสุดา ปลายยอด

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทิต)

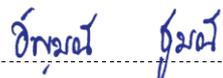
ลงชื่อ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร.ไมตรี อินเดรียะ)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
(พ.ต.ต.หญิง ดร.จิรสุดา ปลายยอด)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ชื่อผู้เขียน	สมชาย ศรีเพิ่ม
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2561
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. ไมตรี อินเดริยะ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	พ.ต.ต.หญิง ดร.จิรสุดา ปลายยอด

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนในด้านการพึ่งพาตนเองของประชาชนบ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลชุมชนโดยการสัมภาษณ์ และศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยการจัดเวทีการเรียนรู้ซึ่งมี 6 เวที คือ 1) การเตรียมชุมชน 2) การศึกษาประวัติชุมชนและทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน 3) การวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือน 4) การประมวลทิศทางในการแก้ปัญหาและพัฒนา 5) การนำเสนอแผนแม่บทชุมชน และ 6) การทำประชาพิจัย ผลจากการจัดทำได้แผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม เพื่อนำลงสู่การปฏิบัติต่อไป สำหรับข้อเสนอแนะทั่วไปก็คือ สามารถนำแนวทางการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ซึ่งมีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ไปปรับใช้ในการทำแผนแม่บทชุมชน ในชุมชนอื่น ๆ ได้ ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรทำวิจัยเกี่ยวกับแผนพัฒนาชีวิตในระดับครัวเรือน

คำสำคัญ : บริบทชุมชน, การพึ่งพาตนเอง, กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน, ประชาพิจรรย์ (PR & D)

Abstract

Thesis Title	The Process of Community Master Planning at Ban Yang Nailum Village Suankan Subdistrict Changklang District in Nakhon Si Thammarat Province.
Researcher	Somchai Sriperm
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2018
Principal Thesis Advisor	Dr.Mitree Intria
Associate Thesis Advisor	Pol.Maj.Gen. Dr. Jirasuda Playot

The Purposes of this study were to 1) study the basic data in self - reliance of the people at Ban Yang Nailum village 2) study the process of community planning at Ban Yang Nailum to put into practice. This is a qualitative research. The basic data of the village were collected by interviewing the samples. The community master planning process were made by 6 steps : 1) to prepare the community 2) community data collection 3) household data analysis 4) problem – solving 5) submit the plan to the community meeting and 6) the PR & D (People 's Research and Development) The result of the study was the successful of the community master plan of Ban Yang Nailum, ready to put into practice.

Keywords : community data / self – reliance/community master plan process/PR & D (People 's Research and Development)

กิตติกรรมประกาศ

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราชฉบับนี้ ดร.ไมตรี อินทรีย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักพ.ด.ด.หญิงดร.จิรสุดาปลายอด อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม อาจารย์ธีรศมี พูลนวล และนายประยงค์ รัตนรงค์ ได้กรุณาแนะนำจัดทำจนเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งผู้ศึกษา มีเหตุจูงใจที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ สองประการ กล่าวคือ ประการแรก เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษา ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม ได้พัฒนาและแก้ไขปัญหาได้จริง ประการที่สองเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นประโยชน์โดยตรงต่ออาชีพของผู้ศึกษาและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ทำการศึกษา

อนึ่ง การศึกษาเรื่องกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ฉบับนี้ นอกจากเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการแล้ว ผู้วิจัยหวังอย่างยิ่งว่าสามารถเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ตามสมควร หากมีข้อผิดพลาดบกพร่องอยู่บ้างผู้ศึกษาต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

สมชาย ศรีเพิ่ม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน.....	5
แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	14
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
กรอบความคิดในการวิจัย.....	16

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย
	การดำเนินการวิจัยและการคัดเลือกพื้นที่..... 17
	วิธีการวิจัยและคัดเลือกเครื่องมือ..... 18
	การเก็บรวบรวมข้อมูล..... 20
	การวิเคราะห์ข้อมูล..... 20
	โครงสร้างการทำข้อมูล..... 21
	การเลือกกลุ่มตัวอย่าง..... 21
	ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 22
	ปฏิทินการดำเนินงาน..... 24
	การตรวจสอบข้อมูล..... 25
4	ผลการวิจัย
	ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการแผนงาน เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน เตรียม คณะทำงาน สร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูล และเตรียมวิทยากร..... 26
	ขั้นตอนที่ 2 เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจวิธีการ ไปทำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินของแต่ละ ครัวเรือน นำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 2 และให้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยคนแก่ของหมู่บ้าน..... 36
	ขั้นตอนที่ 3 เวทีที่ 2 นำเสนอข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ กำหนด ทิศทางแก้ไขปัญหาและพัฒนา และทำข้อมูลทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อนำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 3..... 43
	ขั้นตอนที่ 4 เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ เตรียมการ ไปศึกษาดูงาน..... 46
	ขั้นตอนที่ 5 เวทีที่ 4 นำข้อมูลการไปศึกษาดูงานมาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อมูล ทรัพยากรและกลับไปเตรียมการระดม “วิสัยทัศน์” ของแต่ละครัวเรือนหา ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นำมาปรับให้เป็นแผนแม่บทชุมชน..... 47
	ขั้นตอนที่ 6 เวทีที่ 5 การยกร่างแผน โดยการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด และยกร่าง แผนงาน โครงการ และกิจกรรม..... 49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ขั้นตอนที่ 7 เวทีที่ 6 การทำประชาพิจารณ์ แผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม.....	54
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	55
อภิปรายผลการวิจัย.....	56
การวิเคราะห์การจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม.....	58
หัวใจของกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม.....	59
ข้อเสนอแนะ.....	60
บรรณานุกรม.....	62
ภาคผนวก ก. เครื่องมือในการวิจัย.....	64
ภาคผนวก ข. ภาพประกอบการวิจัย.....	79
ประวัติผู้วิจัย.....	85

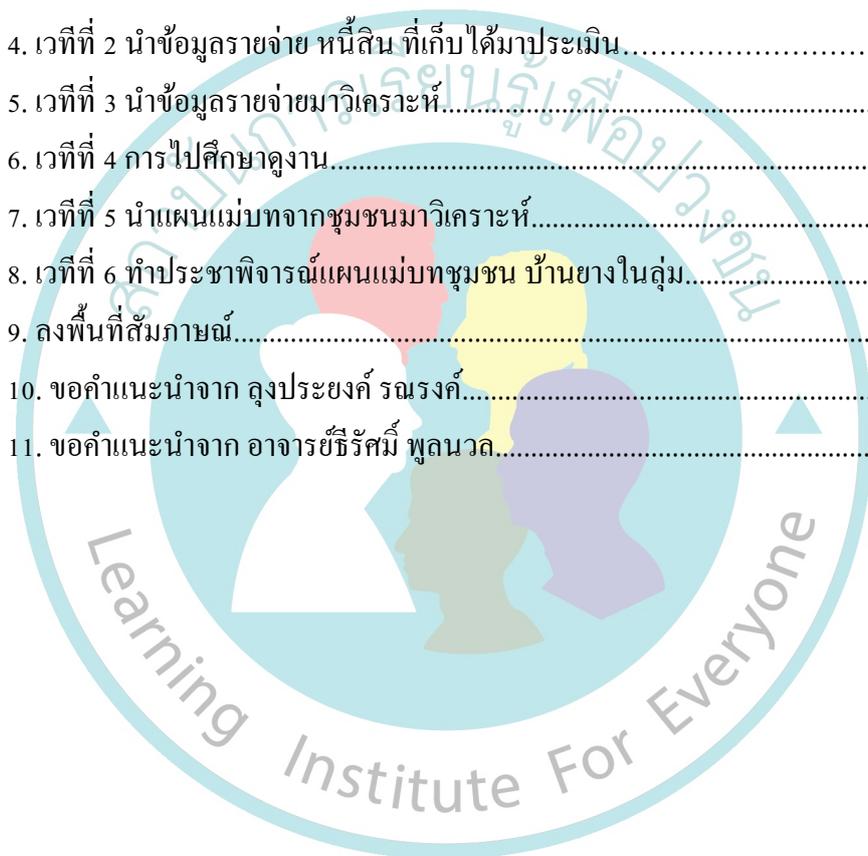
สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 โครงสร้างการทำข้อมูล.....	21
3.2 แผนการดำเนินงานวิจัย.....	24
4.1 จำแนกตามช่วงอายุแบบสากล.....	35
4.2 รายจ่ายของหมู่บ้าน / แผนงาน โครงการ และระบบการจัดการ บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	37
4.3 แบบสรุปบัญชีรายจ่ายครอบครัวบ้านยางในกลุ่ม จากแบบฟอร์มข้อมูลรายจ่าย ของครอบครัว หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	38
4.4 ผลการวิเคราะห์ การบูรณาการแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบล สวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	53

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 กรอบความคิดในการวิจัย.....	16
1. แผนที่ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม.....	79
2. การเตรียมการ.....	80
3. เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจ.....	80
4. เวทีที่ 2 นำข้อมูลรายจ่าย หนี้สิน ที่เก็บได้มาประเมิน.....	81
5. เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายจ่ายมาวิเคราะห์.....	81
6. เวทีที่ 4 การไปศึกษาดูงาน.....	82
7. เวทีที่ 5 นำแผนแม่บทจากชุมชนมาวิเคราะห์.....	82
8. เวทีที่ 6 ทำประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม.....	83
9. ลงพื้นที่สัมภาษณ์.....	83
10. ขอคำแนะนำจาก ลูกประยงค์ ธรรงค์.....	84
11. ขอคำแนะนำจาก อาจารย์ธีรศักดิ์ พูลนวล.....	84

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่มต้องแก้ไขปัญหาในด้านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง ชุมชนบ้านยางในกลุ่มเมื่อก่อนมีการทำนา มีโรงสีข้าว แต่ปัจจุบันได้เลิกอาชีพทำนาทำให้โรงสีข้าวหมดไปด้วย ทำให้กิจกรรมหลาย ๆ อย่างหายไปต้องไปซื้อข้าวสาร เนื้อหมู เนื้อเป็ด เนื้อไก่ มาจากตลาด ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นและสุขภาพเริ่มมีการเจ็บป่วยขึ้นในชุมชน รายได้หลายอย่างหายไป ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ของภาคใต้ตอนบน มี 23 อำเภอ 1) อำเภอขนอม 2) อำเภอพุนพิน 3) อำเภอเฉลิมพระเกียรติ 4) อำเภอฉวาง 5) อำเภอชะอวด 6) อำเภอเชียรใหญ่ 7) อำเภอดำพระพรหม 8) อำเภอท่าศาลา 9) อำเภอทุ่งใหญ่ 10) อำเภอทุ่งสง 11) อำเภอนบพิตำ 12) อำเภอนาบอน 13) อำเภอบางขัน 14) อำเภอปากพนัง 15) อำเภอพรหมคีรี 16) อำเภอพระพรหม 17) อำเภอพิปูน 18) อำเภอเมือง 19) อำเภอร่อนพิบูลย์ 20) อำเภอลานสกา 21) อำเภอสิชล 22) อำเภอหัวไทร และ 23) อำเภอช้างกลางมี 3 ตำบล คือ ตำบลช้างกลาง ตำบลหลักช้าง และตำบลสวนขัน ซึ่งตำบลสวนขันมี 9 หมู่บ้าน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่บ้าน ยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง และเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของผู้วิจัยด้วย

ด้วยบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง ปัจจุบันได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนโดยรับคำสั่งจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอช้างกลาง เพื่อจะได้รับรู้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ทั้ง 36 หมู่บ้าน 3 ตำบล ของอำเภอช้างกลาง แต่ผู้นำของหมู่บ้านได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนให้กับทางอำเภอ เป็นลักษณะการขอโครงการเพื่อนำมาซึ่งไม่ได้แก้ปัญหาให้กับชุมชนเพราะรับโครงการมาเมื่อทำเสร็จก็หมดเงิน ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ทางอำเภอช้างกลาง ก็ให้

สำนักงานเกษตรอำเภอข้างกลาง ลงมาช่วยจัดทำแผนแม่บทชุมชน ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้

ดังนั้น ผู้วิจัยอยากเห็นว่ากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้แก้ไขปัญหาให้กับชุมชนบ้านยางในลุ่มได้และพึ่งพาตนเองได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน บ้านยางในลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อได้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1. พื้นที่ที่จะทำการวิจัย บ้านยางในลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 ประชากร การวิจัยครั้งนี้มีหน่วยวิเคราะห์ที่เป็นชุมชน ในชุมชนบ้านยางในลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีทั้งหมด 4 เขต จำนวน 224 ครัวเรือน (ข้อมูล ณ วันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2557)
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างทำการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่บ้านยางในลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยแบ่งขั้นตอน 2 ขั้นตอน ดังนี้
 - 2.2.1 ศึกษาบริบทชุมชน ใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นแกนนำชุมชน 4 กลุ่ม สันทนากลุ่มละ 5-7 ราย
 - 2.2.2 การจัดทำแผน ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย สัมภาษณ์

3. ขั้นตอนการวิจัย

3.1 ศึกษาบริบทชุมชนการพึ่งพาตนเองของประชาชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2 ศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. บริบทชุมชนบ้านยางในกลุ่มเป็นอย่างไร
2. กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่มเป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

บริบทชุมชน หมายถึง การศึกษาวิถีชุมชนทางด้านกายภาพที่ตั้ง อาณาเขต การคมนาคม ลักษณะภูมิประเทศ สิ่งสาธารณะในชุมชน ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรและปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมการเมืองการปกครอง

การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความมั่นคงในชีวิตตั้งแต่ปัจจุบันถึงอนาคตและการจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับคน กับสังคมและธรรมชาติรอบ ๆ ตัวเราโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง และผลของการเรียนรู้ของชุมชนนั่นเอง การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนากระบวนการแผนแม่บทชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชนได้มาเรียนรู้ร่วมกัน แต่การเรียนรู้จากกระบวนการนี้เพียงทำให้ได้แนวคิด ได้ทิศทางที่ถูกต้อง ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดเท่านั้น ประกอบด้วย 1) การเตรียมการแผนงาน เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน เตรียมคณะทำงาน สร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูล และเตรียมวิทยากร 2) เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจวิธีการไปทำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินของแต่ละครัวเรือน นำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 2 และให้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน โดยคนแก่ของหมู่บ้าน 3) เวทีที่ 2 นำเสนอข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ กำหนด ทิศทางแก้ไขปัญหาและพัฒนา และทำข้อมูล

ทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อนำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 3 4) เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ เตรียมการไปศึกษาดูงาน 5) เวทีที่ 4 นำข้อมูลการไปศึกษาดูงานมาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อมูลทรัพยากรและกลับไปเตรียมการระดม “วิสัยทัศน์” ของแต่ละครัวเรือนหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นำมาปรับให้เป็นแผนแม่บทชุมชน 6) เวทีที่ 5 การยกร่างแผน โดยการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด และยกร่างแผนงาน โครงการ และกิจกรรม 7) เวทีที่ 6 การทำประชาพิจารณ์ แผนแม่บทชุมชน บ้านภายในกลุ่ม

แผนแม่บทชุมชน หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็น “ทุน” ที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาทุนดังกล่าวไปสู่การพึ่งตนเอง และผลของการเรียนรู้ของชุมชนนั้นเอง การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้วิจัยได้ทราบถึงบริบทของชุมชนบ้านภายในกลุ่มเพื่อรับทราบทลงไปเก็บข้อมูล
2. ชาวบ้านในชุมชนได้กิจกรรมจากการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนบ้านภายในกลุ่มเพื่อนำมาพัฒนาตนเอง

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มาใช้เป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
3. แนวคิดการมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบความคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับแผนแม่บทชุมชน

ประยงค์ ธรรมรงค์ (2560, หน้า 144-155) ได้กล่าวถึงแผนแม่บทชุมชนว่าพอได้ข้อมูลรอบแรกมาวิเคราะห์ก็พบว่ายังไม่ครอบคลุมหมดทุกเรื่อง คุณวิจิต นันทสุวรรณ ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน ก็ได้อาสาจัดทำแบบฟอร์มในการจัดเก็บข้อมูลใหม่เพื่อให้ได้ข้อมูลครบทุกด้วย พวกเราทำกันหลายรอบและใช้เวลาานพอสมควร เพราะไม่ให้ทุกคนเสียเวลาในการทำอาชีพตามปกติ จึงใช้วิธีการค่อยเป็นค่อยไป

แบบฟอร์มในการสำรวจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถาม คือ ผู้นำไปทำความเข้าใจเบื้องต้นแล้วสอบถามเอาตัวเลขที่เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับครอบครัว อาชีพ ทรัพยากรที่ครอบครอง หนี้สินและปัญหา ความต้องการต่าง ๆ เป็นต้น ในส่วนที่ 2 เป็นบันทึกรายจ่าย ผู้นำต้องอธิบายวิธีการออกและมอบหมายโดยตรงให้ใครก็ได้สักคนหนึ่งในบ้านนั้นเป็นผู้กรอก ใช้เวลา 1 เดือน ทำเสร็จทั้ง 2 ส่วนนี้ แล้วมอบให้เจ้าของบ้านเก็บไว้ศึกษา จะทำให้เขารู้จักตัวเองได้มากขึ้น ผู้นำเพียงรวบรวมยอดต่าง ๆ ของแต่ละครอบครัวมารวมกันเป็นระดับหมู่บ้านแล้วนำมาร่วมกันจัดหมวดหมู่วิเคราะห์สังเคราะห์ตามหลักวิชาการในการประชุมครั้งต่อไป โดยเชิญนักวิชาการมาร่วมด้วย

พอได้ข้อมูลมาครบถ้วนประมาณ 70 % ของครอบครัวทั้งหมด ก็นำมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ ซึ่งได้เชิญผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่ายมาช่วยกันทำ จนได้ข้อสรุปเบื้องต้นและให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านได้นำกลับไปชี้แจงให้ชาวบ้านได้ทราบในวันที่มีการประชุมในหมู่บ้าน เป็นการขยายผลการเรียนรู้ โดยเริ่มจากผู้นำ แล้วผู้นำก็ไปถ่ายทอดต่ออีกชั้นหนึ่ง บางทีเมื่อชาวบ้านเข้าใจถูกต้องก็ให้ข้อมูลเพิ่มเติมกลับมา ทางทีมงานก็ได้ปรับปรุงข้อสรุปให้ชัดเจนมากขึ้น

หลังจากนั้นคณะทำงานก็ได้ลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ให้เป็นระบบ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน พร้อมด้วยแนวทางการแก้ปัญหาที่มีอยู่ แนวทางการป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต แนวทางการพัฒนาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจในทุกขั้นตอน กระบวนการเรียนรู้ที่ได้ร่วมกันคิดค้นขึ้นมาในครั้งนี้ ได้มีนักวิชาการตั้งชื่อให้ว่า “แผนแม่บทชุมชน” และ ดร.เสรี พงศ์พิศ ได้สรุปว่านี่คือ การประชาพิชญ์ คือ เป็นการทำวิจัยโดยชาวบ้านในชุมชน เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในชุมชน เพื่อแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา และพัฒนาชุมชน จึงเป็นผลงานที่สำคัญของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ข้อมูลสำคัญหมวดหนึ่งที่ทำให้คนไม่เรียงต้องสะดุ้งตกใจและหันมาร่วมมือป้องกันอย่างจริงจัง ก็คือ ข้อมูลนี้สิน 31 ธันวาคม พ.ศ.2539 พบว่า คนไม่เรียง 1,593 ครอบครัว เป็นหนี้ ธกส. อยู่ 74.1 ล้านบาท พอคุยย้อนหลังไป 3 ปี พบว่า หนี้ของคนไม่เรียงเพิ่มขึ้นปีละไม่ต่ำกว่า 15 ล้านบาท ทุกคนมีความเห็นร่วมกันว่าถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ ไม่เกิน 10 ปี เราพังพร้อมกันแน่นอน เพราะทรัพย์สินของคนไม่เรียงอาจจะไม่พอที่จะเป็นหลักประกันหนี้ คือ เป็นหนี้จนจนเพดาน เมื่อเป็นหนี้เพิ่มไม่ได้ก็จะถูกยึดที่ดิน เพราะที่ผ่านมามีหนี้แล้วไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้เลย ต้องกู้หนี้ชำระหนี้ทุกปี จึงทำให้หนี้พ้นยอดเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เรื่องหนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญร่วมกันและเป็นจุดร่วมที่ทำให้คนต้องหันมาคุยกันและหาทางออกร่วมกัน

ข้อดีของการเปิดเวทีคุยกัน เป็นการแสดงความคิดเห็นหลายมุมมอง เรื่องการแก้ปัญหาหนี้ครั้งนี้ก็เหมือนกัน มีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย หลายคนบอกว่าต้องหาทางทำให้รายได้เพิ่มขึ้นจึงจะได้แก้ไขได้ แต่หลายคนไม่เห็นด้วย เพราะเขาทดลองแล้วการทำให้รายได้เพิ่ม ต้องเสี่ยงมากขึ้น ต้องทำงานหนักขึ้น มีผลกระทบกับสุขภาพ มีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อม แม้จะมีรายได้เพิ่มขึ้นได้บ้างแต่ในที่สุดรายจ่ายก็ตามขึ้นไปท่วมรายได้เหมือนเดิม ส่วนเหลือไม่เกิด เหนื่อยเปล่า ไม่มีประโยชน์ ข้อสรุปในครั้งนี้ที่ประชุมมีมติร่วมกันว่า ให้ทุกคนมาช่วยกันลดรายจ่าย เพราะตอนทำแผนแม่บทชุมชน ได้เห็นข้อมูลรายจ่ายแล้วว่าอะไรสามารถตัดออกไปได้เลย อะไรที่จะลดได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคนทีแต่ละคนจัดระบบให้กับตนเอง ส่วนเหลือนี้แหละ

จะมากหรือน้อยก็เป็นประโยชน์กับการจัดการหนี้สิน กิจกรรมลดรายจ่ายของชุมชนจึงกลายมาเป็นอาชีพรอง เป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชน

แต่ก็มีคำถามตามมาว่า แล้วรายจ่ายอะไรบ้างที่จะลด เพราะเขาไม่รู้ว่าจะจ่ายอะไรไปจำนวนเท่าไร เพียงแต่รู้ว่ารายได้ไม่พอกับรายจ่ายถึงทำให้เป็นหนี้ ฉะนั้นจึงตกลงกันทำการบันทึกรายจ่ายกันอีกรอบหนึ่ง โดยคุณวิจิต นันทสุวรรณ จากมูลนิธิหมู่บ้านจัดทำแบบฟอร์มขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยรายจ่าย 9 หมวด รวม 58 รายการ ให้แต่ละคนได้บันทึกรายจ่ายของตนเองตามความเป็นจริงเป็นเวลา 1 เดือน ครบ 1 เดือน สรุปยอดให้กับคณะทำงาน ต้นฉบับเก็บไว้เป็นคู่มือของแต่ละครอบครัว ข้อมูลนี้สามารถทำให้คนรู้จักจัดตัวเองได้มากขึ้น แต่พอรวมเข้าเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่หลายเรื่อง บางเรื่องจะเป็นเรื่องซ้ำกันก็ได้ เช่น บางหมู่บ้านค่าซื้อหอยอย่างเดียวมักกว่าซื้อกับข้าว จึงเป็นข้อมูลที่ให้แต่ละครอบครัวหรือแต่ละหมู่บ้านนำไปพิจารณาเลือกใช้ที่เหมาะสมของแต่ละคนแต่ละหมู่บ้านตามที่เห็นสมควร

เพราะฉะนั้น คำว่าแผนแม่บทชุมชนเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้คนมาเรียนรู้ร่วมกัน ผลสรุปของการเรียนรู้จึงออกมาเป็นแผน ถ้าการทำแผนเพียงเพื่อให้ได้แผนไม่ยากหรือใครก็ทำได้ แต่การทำแผนให้ได้ความรู้ในวงกว้างก็จำเป็นต้องใช้เวลา ใช้กระบวนการที่สมบูรณ์ทุกขั้นตอน เพราะการทำแผนอย่างเดียวแต่ไม่นำแผนลงสู่การปฏิบัติ จะไม่สามารถทำให้เกิดการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหาและพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เลย ดังนั้นการทำแผนตามกระบวนการแผนแม่บทชุมชน คนส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลร่วมคิดมาตั้งแต่ต้น พอนำแผนลงสู่การปฏิบัติทุกคนก็เข้าใจว่าทำแล้วจะทำให้เกิดอะไร เขาจะได้ประโยชน์อะไร จึงทำให้เกิดความร่วมมือ ผลดีก็จะเกิดตามมา

การทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นแผนที่ 1 ของชุมชนไม่เรียง ไม่ได้ทำทีเดียวจบ ใช้เวลาถึง 2 ปี ด้วยการคิดไป ทำไป ทดลองใช้ไปจนถึงสิ้นปี พ.ศ.2539 จึงได้ข้อสรุปทั้งหมด และก็โชคดียิ่งที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทย เมื่อกลางปี พ.ศ.2540 ที่ทำให้สิ่งที่พวกเราคาดคิดว่าจะเกิดขึ้นกับชุมชนเราเท่านั้น แท้ที่จริงพบว่าเหตุการณ์เดียวกันนี้เกิดขึ้นทั่วประเทศ แต่เนื่องจากการทำแผนจึงทำให้เรารู้ตัวล่วงหน้าก่อน 1 ปี และถอยหลังไปตั้งหลักได้ ชุมชนไม่เรียงก็ไม่ได้รับผลกระทบกับเหตุการณ์ครั้งนั้น แผนแม่บทชุมชนไม่เรียงเป็นที่สนใจของคนทั่วไป ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และได้นำไปทดลองประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ

ประสบการณ์จากการทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้ผมได้ช่องทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ปัญหาเรื่องยางพาราที่เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่คาราคาซังตลอดมา หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือรัฐบาลที่เข้ามารับผิดชอบ แต่ละยุคแต่ละสมัยก็ได้เพียงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น ปัญหาเดิมจึงเกิดซ้ำซากตลอดมา และตอนนั้นปัญหาใหม่จากนโยบาย

รัฐบาลที่สร้างโรงยางให้กับเกษตรกร ซึ่งผมเห็นว่าน่าจะผิดพลาดอีก เพราะปัญหาไม่ได้อยู่ที่เกษตรกรขาดโรงงาน แต่เป็นเพราะเกษตรกรขาดความรู้ความสามารถ โรงงานเป็นเพียงเครื่องมือของเกษตรกรที่ผ่านการพัฒนาคนมาแล้ว จึงจะใช้โรงงานแก้ปัญหาได้ แต่การสร้างโรงงานขึ้นมา ก่อนโดยยังไม่ได้สร้างคนก็จะมีปัญหาการบริหารจัดการและผลก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ พอจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมาบริหาร โรงยางและให้กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเป็นผู้ดูแล ชาวบ้านก็ไม่รู้จะเริ่มอย่างไร ผมในฐานะผู้มีประสบการณ์ก็ถูกขอร้องจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ขอให้กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงเป็นที่ฝึกอบรม คณะกรรมการบริหารสหกรณ์กองทุน ประมาณ 6 รุ่น รุ่นละ 6 สหกรณ์ คือเอากรรมการบริหารสหกรณ์ ๆ ละ 5 คน จำนวน 30 คนต่อรุ่น ใช้เวลา 4 วัน 3 คืน อบรมกระบวนการตามขั้นตอนตั้งแต่รับน้ำยางเข้ามาจนยางสุกเอาออกจากห้องอบมาคัดตั้งแยกเกรด

ขั้นตอนการผลิตไม่ค่อยมีปัญหามากนัก ใช้เวลา 4 วัน 3 คืน ก็สามารถทำได้ แต่การบริหารจัดการไม่สามารถบอกกันได้ในช่วงเวลาสั้น ๆ ผู้บริหารต้องตกผลึกทางความคิดด้วย ฉะนั้นถึงแม้จะฝึกไปแล้ว แต่พอไปเริ่มปฏิบัติจริงก็ยังคงมีปัญหาให้แก้กันต่อ ยกเว้นถ้าได้คนเก่ง คนดีมีความตั้งใจก็สามารถเรียนรู้ได้เร็ว แต่คนเก่งคนดีเหล่านั้นพบว่ามีไม่เกิน 20% เท่านั้น ส่วนใหญ่จึงยังต้องมีปัญหาอยู่

จากการที่มีประสบการณ์เรื่องยางพารามานาน ทำให้มองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่ถาวร จึงได้ปรึกษารื้อกับผู้นำชุมชนชาวสวนยางอยู่บ่อย จึงมีผู้นำจำนวนหนึ่งประมาณ 6 คน ได้ตัดสินใจร่วมกันในการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนายางพาราฉบับประชาชนขึ้น โดยช่วยกันหาข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลทางวิชาการมาประกอบกับข้อมูลจากการปฏิบัติที่พวกเรามีอยู่ในครั้งนั้นพวกเราเสียทั้งเวลา เสียทั้งค่าใช้จ่ายมากพอสมควร แต่ด้วยความตั้งใจว่าถ้าเราไม่ทำแล้วใครจะทำ โดยได้คุณวิจิต นันทสุวรรณ จากมูลนิธิหมู่บ้าน ช่วยในด้านการประสานงานและด้านวิชาการจนสำเร็จออกมาเป็นเล่มที่สมบูรณ์พอสมควร นับเป็นครั้งแรกที่เกษตรกรชาวสวนยางสามารถคิดค้นทุนการผลิตยางแผ่นดิบได้สำเร็จ จึงได้ใช้เป็นหลักฐานในการต่อรองกับพ่อค้าและราชการได้แผนแม่บทยางพาราฉบับนี้ ถึงแม้รัฐบาลสมัยนั้นจะไม่ยอมรับ แต่ได้มีการทำประชาพิจารณ์ในพื้นที่สวนยางทั้งภาคใต้ ภาคตะวันออก จำนวน 4 ครั้ง จนชาวสวนยางส่วนใหญ่ยอมรับและยืนยันร่วมกันว่า ถึงแม้รัฐบาลจะยังไม่ยอมรับแต่ส่วนที่ชาวสวนยางดำเนินการได้เองตามแผนเราก็ทำไปก่อน

ในปี พ.ศ.2540 ผมได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมด้านการผลิตและการบริโภคจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และได้เข้ารับพระราชทานโล่จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ ศาลาดุสิดาลัย

พระราชวังดุสิต ก็เป็นความภูมิใจที่ได้รับการยอมรับจากส่วนราชการ ทั้ง ๆ ที่การทำงานของผม ไม่ได้คาดหวังว่าจะทำให้ได้รับรางวัลหรือการยกย่องใด ๆ

ผลดีที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 คือ ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนที่เป็นการหักเหทิศทางของคนในชุมชนไม้เรียง อันเนื่องมาจากข้อมูลหนี้สินที่คนไม้เรียง ได้รู้จักตัวเอง และมีความตระหนักว่าถ้าเราไม่ร่วมกันแก้เราพังแน่ และได้ตัดสินใจร่วมกันในการถอยหลังไปตั้งหลักใหม่พอถึงกลางปี ประเทศไทยก็เกิดวิกฤตเศรษฐกิจหรือจะเรียกว่าวิกฤติทางการเงินก็คงได้ ทั่วประเทศจึง่วนวายกันพอสมควร เพราะก่อนนั้นเคยคิดว่าปัญหาแบบนี้เป็นเฉพาะคนไม้เรียง แต่ที่จริงก็เป็นกับคนทั่วประเทศ แต่พวกเรารู้ตัวก่อนล่วงหน้า จึงได้ถอยมาตั้งหลักใหม่เลยไม่มีผลกระทบ ประสบการณ์ครั้งนี้ทำให้คนไม้เรียงเริ่มเชื่อมั่นตัวเองมากขึ้น เชื่อมั่นในข้อมูล เชื่อมั่นในวิสัยทัศน์ ส่งผลทำให้การชวนคิดในเรื่องต่าง ๆ ได้รับความสนใจและร่วมมือกันเป็นอย่างดี

อีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ผลประกอบการของโรงแป้งขนมจีนของเครือข่ายขมมนา คือ เริ่มผลิตปลายปี พ.ศ.2539 จึงนำยอดมารวมกับผลการดำเนินการของปี 2540 และนำมาจัดสรรกำไรปันผลในปี พ.ศ.2541 คณะกรรมการได้ตัดสินใจแกล้งปันผลเต็มที่ ไม่คำนึงถึงเปอร์เซ็นต์ เพื่อเอาใจผู้ถือหุ้น ปรากฏว่าผู้ถือหุ้นได้รับเงินปันผลถึง 22% ทั้งที่ผู้อื่นเขาล้มระเนระนาดจากผลของวิกฤตเศรษฐกิจทำให้เกิดข่าวเลื่องลือไปทั่วประเทศ ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ยกโรงแป้งขนมจีนเป็นตัวอย่าง เรื่องเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสามารถจัดการทรัพยากรให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เป็นการพึ่งตนเอง พึ่งพาอาศัยกัน เป็นเครือข่าย สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในปี พ.ศ.2542 ผมมีความภูมิใจมากที่ได้ผลักดันความคิดสำคัญ 2 เรื่อง ให้เกิดการขยายผล คือ 1) ได้ผลักดันแผนแม่บทการพัฒนาขบวน (ฉบับชาวบ้าน) เข้าใส่ไว้ในนโยบายของพรรคการเมือง 2 พรรค คือ พรรคไทยรักไทย ที่มี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นหัวหน้าพรรค และพรรคความหวังใหม่ ที่มี พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นหัวหน้าพรรค โดยตั้งใจเดิมว่าจะพยายามผลักดันให้เข้าไปอยู่ในนโยบายของทุกพรรคการเมือง เพื่อให้ทุกพรรคที่มีโอกาสใช้ แล้วรอว่าพรรคไหนได้เข้าเป็นรัฐบาล ก็จะได้เร่งรัดให้เขาเอานโยบายนี้มาใช้แก้ปัญหาเรื่องขบวน 2) ได้ผลักดันแผนแม่บทชุมชนเข้าสู่งานวิจัย โดยการสนับสนุนจากองค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เรื่องการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย ให้กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้วิจัย มูลนิธิหมู่บ้านเป็นที่ปรึกษาโครงการ จึงได้ร่วมมือกันคัดเลือกชุมชนที่ค่อนข้างมีความพร้อม 101 ตำบลในทุกภาคของประเทศไทย และนำกระบวนการแผนแม่บทชุมชนของไม้เรียงไปทดลองขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ

ตัวผมเองก็ได้รับการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็นกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่ง ดร.อัมมาร์ สยามวาลา เป็นประธาน ผมก็มีโอกาสได้ทำทั้ง 2 เรื่องพร้อมกันไป เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน งานของกองทุนฯ (SIF) เป็นงานที่ทำยากกับประสบการณ์ที่ผมมีอยู่ และได้ร่วมมือกับคนที่เราทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกันมาก่อน คือ พ่อเล็ก กุศลวงศ์แก้ว ผู้แทนชุมชนภาคอีสาน ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้แทนชุมชนภาคกลาง क्रमุกดา อินต๊ะสาร ผู้แทนชุมชนภาคเหนือ และผม ประยงค์ รัตนรงค์ ผู้แทนชุมชนภาคใต้ โครงการนี้ใช้เวลา 40 เดือน ในการค้นหาชุมชนและองค์กรชุมชนที่มีความคิดดี ๆ ซึ่งอาสาพัฒนา เพื่อการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหาและพัฒนาทรัพยากรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สามารถเขียนโครงการมาขอสนับสนุนงบประมาณไปดำเนินการได้เอง โดยไม่ผ่านระบบราชการใด ๆ กองทุนนี้มีเงินอยู่ 120 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ๆ คิดเป็นเงินไทยประมาณ 4,500 ล้านบาทในขณะนั้น

โครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เป็นงานที่ผมและเพื่อน ๆ ที่เป็นผู้แทนชุมชนทั้ง 4 ภาคได้ใช้ความสามารถและประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างคุ้มค่ามาก เพราะพวกเรา 4 คนมีข้อมูลชุมชนแต่ละภาคลึกมาก จนคณะกรรมการจากส่วนราชการอื่น ๆ ถึงแม้จะเป็นเสียงข้างมาก แต่ต้องยอมด้วยเหตุผลของพวกเรา 4 คน เกือบทุกครั้งที่มีการอภิปรายกัน จึงทำให้ผมได้เรียนรู้ทุกครั้งสำคัญอีก

ครั้งหนึ่งในช่วงปลายของโครงการ SIF ประมาณต้นปี พ.ศ. 2544 ปรากฏว่ามียอดเงินที่เกิดจากกำไรของอัตราดอกเบี้ยแลกเปลี่ยนที่ธนาคารโลกกำหนดตายตัวไว้ที่ 38 บาท ต่อ 1 ดอลลาร์ บางครั้งสามารถแลกเปลี่ยนได้ถึง 45 บาทต่อดอลลาร์ จึงมีเงินเหลืออยู่ประมาณ 320 ล้านบาท ผมจึงเสนอให้ใช้เงินก้อนนี้สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนแม่บทชุมชนและได้อ้างเอาผลงานวิจัยของ UNDP ที่สรุปว่า การสร้างการเรียนรู้ของชุมชนที่ใช้กระบวนการแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือ ทำให้คนในชุมชนได้รู้จักตัวเอง รู้จักโลกภายนอก รู้จักทรัพยากร รู้ทิศทางสร้างเป้าหมายในวิถีชีวิตได้ ทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนให้พร้อมที่จะรองรับงานพัฒนาได้ในทุกด้าน ที่ประชุมคณะกรรมการ SIF มีมติรับหลักการ และให้คณะทำงานไปสำรวจหาชุมชนตำบลที่มีความพร้อมตามหลักเกณฑ์จากทั่วประเทศ ได้มา 1,700 ตำบล จึงได้อนุมัติงบประมาณลงไป 192 ล้านบาท สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนแม่บทชุมชนตามขั้นตอนที่กำหนด แต่ครั้งนั้นโชคไม่ค่อยดี เพราะพอชุมชนเริ่มทำแผนได้ประมาณ 3-4 เวที และเห็นทิศทางแล้วว่าเมื่อทำแผนเสร็จก็จะหางบประมาณมาดำเนินการตามแผน พอเดินนโยบายรัฐบาลเรื่องกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ลงมา ชาวบ้านก็ตื่นตื่น เพราะไม่เคยมีมาก่อนที่เงินก้อนใหญ่อย่างนี้จะลงโดยตรงถึงหมู่บ้าน

ผู้นำชุมชนที่กำลังทำแผนแม่บทชุมชนก็หยุดไปทำเรื่องเงินล้านเสียเป็นส่วนใหญ่ แผนแม่บทก็ทำได้เพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่ครบทุกขั้นตอน ได้ใช้เงินไปเพียง 80 กว่าล้านก็ต้องยุติ แต่ผลที่เกิดขึ้นหลังจากนั้น 1 ปี มีการประเมินเงินกองทุนเงินล้านของหมู่บ้านทั่วประเทศ พบว่า หมู่บ้านไหน ตำบลไหน ที่ได้เริ่มทำแผนแม่บทชุมชน ปัญหาของกองทุนหมู่บ้านมีน้อยมาก แผนแม่บทชุมชนจึงเป็นที่สนใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในปี พ.ศ.2544 ผมได้รับการคัดเลือกและยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน มีหน้าที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จึงทำให้ผมต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานและสถาบันการศึกษามากขึ้น ทั้งที่ถูกเชิญเข้าไป และผมเป็นผู้ประสานเพื่อขอความร่วมมือ

ในปีเดียวกันนี้ผมได้รับการคัดเลือกให้ไปดูงานตามนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น เป็นเวลา 4 วัน ภาพที่เห็นคือ โออิตะพื้นที่ 80% เป็นหินส่วนใหญ่มีพื้นที่ดิน 20 % เท่านั้น ทรัพยากรมีน้อยมาก ตรงข้ามกับไทยที่ยังมีทรัพยากรอยู่มากมาย ส่วนข้อมูลที่ได้รับ จังหวัดโออิตะเป็นจังหวัดที่ยากจนที่สุดของญี่ปุ่น เมื่อก่อนปี พ.ศ.2520 ดร. โมริอิโกะ อิรามัสสึ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรกที่มาจากการเลือกตั้ง อาสาเข้ามาแก้ปัญหาความยากจนของโออิตะ ใช้เวลากว่า 20 ปี ในการพัฒนาคน ทำให้คนมีความรู้ความสามารถแก้ปัญหาตัวเองได้ จนผลิตเหลือกินเหลือใช้มา 312 ผลิตภัณฑ์ โครงการ 1 หมู่บ้าน 1 ผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการขายของที่ผลิตเกินความต้องการชุมชน แต่วิธีการขายไม่ได้คิดส่งออกเพราะต้องมีการแข่งขันสูง จึงใช้การท่องเที่ยวดึงคนเข้าไปซื้อสินค้าที่ขายได้ในราคาแพงมาก ปัจจุบันคนในจังหวัดโออิตะพลิกจากความยากจนมาเป็นความร่ำรวย ประชากรมีรายได้ต่อคนต่อปีประมาณ 23,000 เหยียดดอลลาร์ เทียบกับเงินไทยประมาณ 1 ล้านบาท/คน/ปี

สิ่งที่ได้เริ่มต้นแล้วเกิดเป็นรูปธรรมจนเป็นต้นแบบสามารถเอาไปขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ ได้คือ ความร่วมมือระหว่างศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เทศบาลตำบลไม่เรียง และมหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นในชุมชน โดยเทศบาลตำบลไม่เรียงเป็นผู้จัดหาติดตั้งจานดาวเทียมอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง เครื่องคอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ โต้ะ แก้อื้อ ชั้นวางหนังสือ มหาวิทยาลัยรามคำแหงรับผิดชอบด้านวิชาการจนถึงการอนุมัติปริญญา มีการสมัครที่ไม่เรียงเรียนที่ไม่เรียง สอบที่ไม่เรียง ได้ 145 หน่วยกิต จบไปรับปริญญาที่รามคำแหง ทำการเปิดเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 เป็นต้นมาในคณะรัฐศาสตร์ หลักสูตรนักเรียนการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น และผู้นำท้องถิ่นระดับประกาศนียบัตรและปริญญาตรี

ประยงค์ วรรณรงค์ (2558, หน้า 100-101) เรื่องแผนแม่บทชุมชน ไว้ว่า “แผนแม่บทชุมชน” เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่สำคัญใช้พัฒนาชุมชนได้ในทุกด้านการทำงานทุกอย่างที่มีการวางแผนเป็นการคิดที่รอบคอบมีเหตุผลมารองรับการตัดสินใจ แต่เหตุผลที่ถูกต้องจะต้องมาจากข้อมูลความเป็นจริง การได้มาซึ่งข้อมูล บางครั้งมีความรู้สึกว่าเป็นการเคาะสุ่มเอาบ้าง ที่คนมักพูดกันให้ได้ยินอยู่บ่อย ๆ เช่น คิดว่า เข้าใจว่า คาดว่า หรือเชื่อว่า ข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการเหล่านี้แหละที่ทำให้การวิเคราะห์ผิดพลาด ถึงแม้จะมีการจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบก็ตาม บางครั้งพบว่ายังมีข้อบกพร่อง เช่นการจัดเก็บข้อมูล จปฐ. สมัยก่อน ทั้ง ๆ ที่มีการจัดระบบที่รัดกุมมีแบบฟอร์มมีรายละเอียดครบถ้วน แต่ผู้ที่ไม่ไปจัดเก็บขาดความรู้ ขาดเทคนิคในการสอบถามหรืออธิบายให้เจ้าของข้อมูลไม่เห็นความสำคัญ เขาก็บอกให้พ้อผ่าน ๆ ไป ข้อมูลที่ได้มาก็ไม่ตรงความจริง บางหมู่บ้านมีการร่วมมือกันทำให้ข้อมูล จปฐ. ต่ำกว่าเกณฑ์ เพื่อจะได้เป็นหมู่บ้านยากจนเพียงหวังเงินช่วยเหลือก็มี

พอถึงยุคข้อมูลข่าวสาร หลายฝ่ายยอมรับว่าข้อมูลคืออำนาจ พวกเรามองเห็นปัญหานี้อยู่ก่อนแล้วจึงตัดสินใจทดลองใช้แนวทางใหม่ในการทำข้อมูล เพื่อแก้จุดอ่อนที่เห็นชัดเจนอยู่ โดยการตั้งโจทย์ว่าการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชน” ที่ต้องใช้ข้อมูลมาเป็นตัวบ่งชี้ จึงได้วางแผนในการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มจากค้นหาคันที่จะเป็นผู้ไปจัดเก็บข้อมูล โดยการไปสอบถามชาวบ้านในแต่ละชุมชนว่าในหมู่บ้านนี้ ถ้าชาวบ้านมีปัญหาเขาจะไปปรึกษาใคร หรือใครบ้างที่พูดอะไรแล้วชาวบ้านเชื่อถือ พอได้รายชื่อผู้นำเหล่านี้มาก็ติดตามไปพูดคุยกับเขาและชวนมาร่วมงานส่วนใหญ่จะได้รับความร่วมมือตอบรับ จึงได้คัดเลือกแกนนำหมู่บ้านละ 5 คน นัดมาร่วมพูดคุยทำความเข้าใจกัน แจกแบบฟอร์มลงไปจัดเก็บข้อมูลตามที่ต้องการในพื้นที่ของแต่ละคนวิธีนี้พบว่าได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด เพราะก่อนที่จะถามถึงเรื่องข้อมูล ผู้ไปจัดเก็บอธิบายทำความเข้าใจที่ละเอียดให้เจ้าของข้อมูลทราบว่าข้อมูลที่ให้ไปจะเป็นประโยชน์อะไรกับเขาโดยปราศจากข้อสงสัย

ข้อมูลที่ได้มามีการรวบรวมเป็นหมู่บ้านจัดหมวดหมู่ จัดระบบวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามหลักวิชาการ โดยคณะทำงานรับเชิญจากนักวิชาการส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ช่วยกันทำข้อสรุปตามที่ข้อมูลบ่งชี้ ทำให้เห็นเป้าหมาย เห็นทิศทางที่จะพัฒนาไปสู่เป้าหมาย เป็นการได้แผนแม่บทชุมชนที่เป็นผลของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน

แผนแม่บทชุมชน เกิดขึ้นครั้งแรกที่ชุมชนไม้เรียง เมื่อปี พ.ศ.2539 พร้อมกับที่สภาพัฒนาฯ ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และได้เริ่มทดลองใช้กับชุมชนไม้เรียง พร้อมกับแผนฯ 8 ของสภาพัฒนาฯ ต่อมาได้ขยายผลไปทำในพื้นที่อื่น ๆ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั่วประเทศจนถึงปัจจุบัน แต่เป้าหมายของ

คำว่าแผนแม่บทชุมชนเริ่มเบี่ยงเบนไปมาก บางหน่วยงานก็หางบประมาณไปทำแผนฯ ขาดทั้งกระบวนการและขั้นตอนที่ถูกต้อง แผนจึงไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร

ปี พ.ศ.2552 ผมได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (บอร์ดสภาพัฒน์) และปี พ.ศ.2553 - 2554 เป็นปีที่สภาพัฒน์จะต้องทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ผมก็ตั้งความหวังว่าจะพยายามผลักดันให้แผนแม่บทชุมชนเข้าเป็นฐานของแผนฯ 11 ที่ใช้พัฒนาประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 -2559 คาดว่าด้านนโยบายกำหนดให้แผนฯ 11 ต้องเริ่มมาจากแผนของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ถึงจังหวัดได้ ก็จะเชื่อได้ว่าแผนมาจากการร่วมคิดของคนทุกระดับจริง ไม่ใช่แผนพัฒนาชาติเป็นการคิดของคนจากส่วนกลางไปกำหนดให้ชุมชนทั่วประเทศ ทำเหมือนกันหมด ซึ่งเป็นปัญหาด้านการปฏิบัติเหมือนที่ผ่านมาแต่ความคิดก็ยังเป็นความฝันอยู่และยังต้องพยายามต่อไป

แนวคิดของอาจารย์ธีรศักดิ์ พูลนวล (สัมภาษณ์) ให้แนวคิดกระบวนการจัดทำแผนชุมชนกรณีชุมชนไม้เรียง ว่ากระบวนการในการจัดทำแผนถือว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้และสร้างโอกาสร่วมกันในการพัฒนาของชุมชน แต่การนำแผนไปสู่การปฏิบัติสำคัญยิ่งกว่า เพราะต้องสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนและมีระบบบริหารจัดการที่ดี

นอกจากนั้นทุกกิจกรรมของชุมชนที่วางการดำเนินงานไว้จะเน้น

1. การพัฒนาคนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีการประสานความร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน
 2. การเรียนรู้ให้ทุกคนรู้จักคิด รู้จักการวางแผนก่อนการลงทุน ทำอะไรต้องเข้าใจชัดเจนก่อนลงมือทำกิจกรรม
 3. การมองตลาดที่ใกล้ชิดจากความสัมพันธ์ ความร่วมมือ เป็นเครือข่ายซื้อขาย และแลกเปลี่ยนกัน จะทำให้กลายเป็นธุรกิจที่มั่นคงยั่งยืนในอนาคต
 4. การผลิตที่พอดีด้วยการวางแผนในเรื่องการผลิต ต้นทุนการจำหน่าย การแปรรูป
- ผลที่เกิดขึ้นจากการมีเวทีการเรียนรู้และจัดทำแผนแม่บทชุมชนพร้อมกับการนำแผนมาใช้ ปฏิบัติความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจากการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของตนเองช่วยให้ชุมชนสามารถสรุปและประกาศยุทธศาสตร์ของตนเองได้ ดังนี้

1. **ยุทธศาสตร์การเรียนรู้** กระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจที่สำคัญของยุทธศาสตร์ทุกด้าน นอกจากการเรียนรู้ทางวิชาการ การเก็บข้อมูลเรียนรู้ทางวิชาการ การเก็บข้อมูลการทดลอง การปฏิบัติจริงทำกิจกรรมจริง ก็จะเกิดความรู้ใหม่ แล้วนำความรู้นั้นมาพัฒนากิจกรรมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

2. **ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง** คือ การสร้างระบบการผลิตขึ้นมาในชุมชนเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก ทั้งทางด้านอาหาร ยา รักษาโรค และของใช้ที่จำเป็น

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากร การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฐานทรัพยากร ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรที่เป็นผลผลิตของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทุนที่เป็นเงิน ทุนทางสังคม ทุนความรู้

4. ยุทธศาสตร์การดูแลสุขภาพและพัฒนาจิตใจ เป็นการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจให้มีสุขภาพกายที่สมบูรณ์และสุขภาพจิตที่ดี

5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กรในชุมชน ให้ทุกกลุ่มกำหนดแผนงานของตนเอง และสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ ในแต่ละหมู่บ้านเป็นเครือข่าย พร้อมทั้งจะใช้ข้อมูลประสบการณ์จากการเรียนรู้มาพัฒนากิจกรรม เข้าสู่ระบบธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชน ตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนต่อไป (เสรี พงศ์พิศ, 2551, หน้า 82-88)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

เสรี พงศ์พิศ (2553) การพึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองได้มากที่สุด มีความพอใจในชีวิต มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่และมีความมั่นคงในชีวิต

แนวคิดของ วิบูลย์ เข็มเฉลิม ให้แนวคิดการพึ่งตนเองได้ในเรื่องการจัดการ 5 เรื่อง 1) เรื่องข้าว ที่กินกันทุกวันต้องเห็นกระบวนการข้าว 2) เรื่องอาหารที่กินทุกวัน มิไม่มีก็ต้องกิน 3) เรื่องยารักษาโรค เรื่องสุขภาพที่ต้องพึ่งยาภายนอก 4) ของใช้ในครัวเรือน สบู่ ยาสีฟัน น้ำยาล้างจาน และ 5) เรื่องปุ๋ย ทั้งหมู่บ้านต้องพึ่งพาปุ๋ย แต่เรามีปุ๋ยเยอะมาก ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ ต้องทำปุ๋ยเอง (เสรี พงศ์พิศ, 2551, หน้า 43-46)

สรุปได้ว่าการพึ่งตนเองคือ ความสามารถที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น เช่น เรื่องข้าวก็ต้องปลูกเอง พืชผักก็ต้องปลูกเอง สัตว์ก็ต้องเลี้ยงเอง กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่อยากกิน หลีกเลี่ยงการกินยา ปลูกพืชที่เป็นยารักษาโรค ทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนไว้ใช้เอง และทำปุ๋ยใช้เอง

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สายทิพย์ สุคติพันธ์ (2534) การมีส่วนร่วม หมายถึง การคืนอำนาจในการกำหนดงานพัฒนาให้แก่ประชาชน อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วม ในการริเริ่มวางแผนและดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนาและการกำหนดอนาคตของเขา

จินรัตน์ สมสืบ (2539) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ ในกิจกรรมของโครงการ ตั้งแต่การวางแผนการใช้ประโยชน์และการประเมินผล

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการคืนอำนาจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนในส่วนที่เกี่ยวข้อง ริเริ่มวางแผนและดำเนินการ ร่วมกันรับผลประโยชน์ ร่วมติดตามผล และประเมินผล ในกิจกรรมของโครงการ รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง แสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างเสรี

ประโยชน์กระบวนการมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองในที่สุด สะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้ตรงประเด็น สร้างของตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และข้อคิดเห็นร่วมกัน สนับสนุนการพัฒนาความรักชุมชนของตนเองและรู้จักเป็นเจ้าของผลงาน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

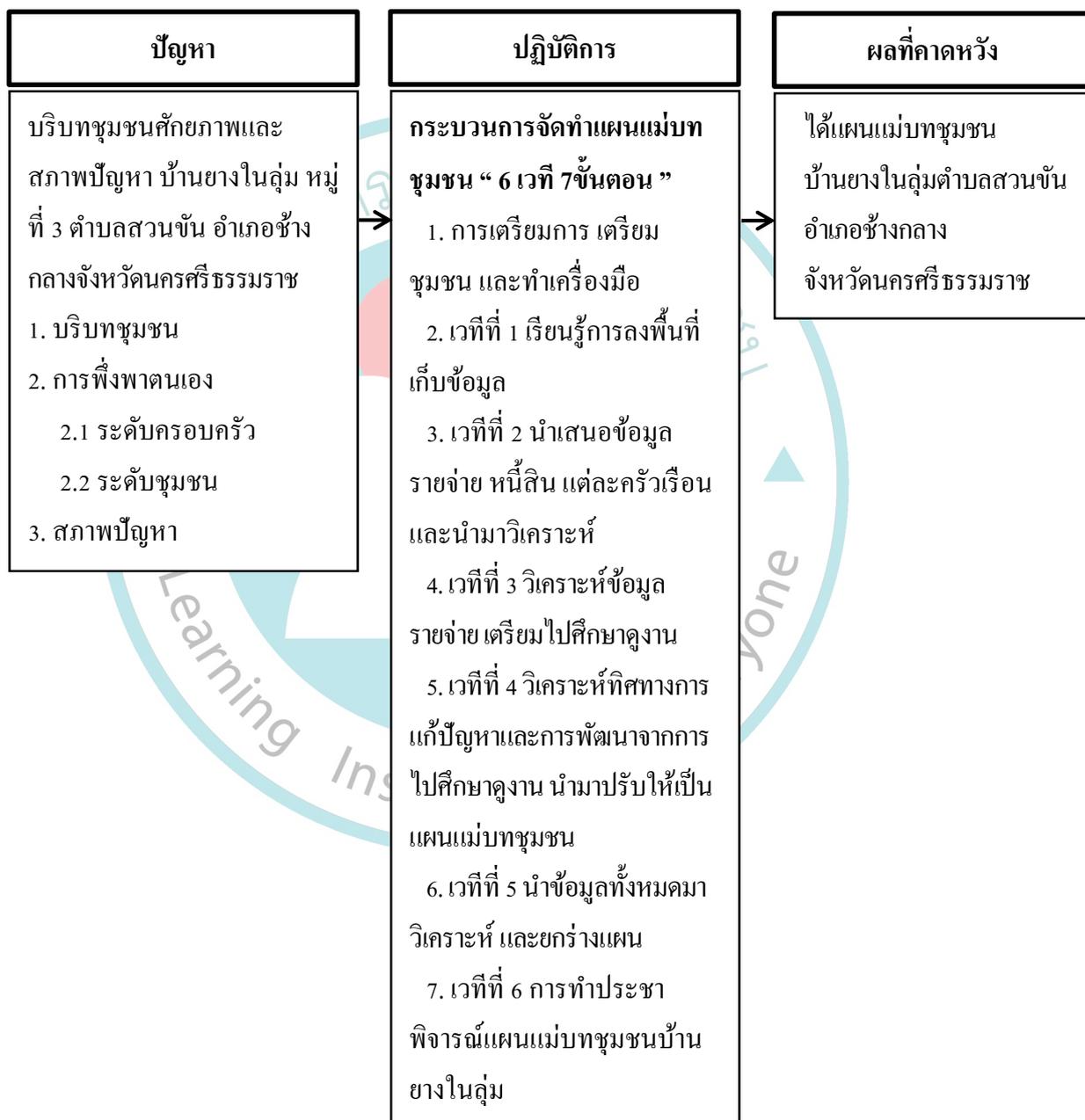
ในงานวิจัยเรื่อง 200 ปี คีรีวง (พรพิไล เลิศวิชา, 2532) อ่างแล้ว ได้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นอุดมการณ์ของชาวบ้าน เป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน มีการเรียนรู้มีแผนพัฒนาและจัดตั้งองค์กรขนาดเล็ก และเชื่อมโยงองค์เหล่านี้เข้าด้วยกันเป็นเครือข่าย เพื่อที่จะได้มีอำนาจต่อรองธุรกิจกับนายทุน และสนับสนุนให้องค์กรประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ จากการทำแผนพื้นฐาน คือ วัฒนธรรมประเพณีของสังคมหมู่บ้าน ได้แก้ปัญหา และจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยผู้นำที่มีความสามารถเสียสละ ลักษณะการเป็นเครือข่ายของชุมชน สมาชิกมีความเห็นให้กันและกัน ส่งผลให้เกิดแผนชุมชนขึ้นได้

วิโรจน์ คงปัญญา (2555) ทำการศึกษาเรื่องกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นความสำคัญที่การจัดเวทีเรียนรู้ ประเด็นเนื้อหาที่สำคัญในเวทีการเรียนรู้การทำแผนแม่บทชุมชน เช่น เรื่องเศรษฐกิจชุมชน รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ปัญหาของชุมชน สุขภาพของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลผลิตของชุมชน แต่ละประเด็นมีข้อมูลมาจากแบบบันทึกและแบบสำรวจ มีการสรุปและนำเข้าสู่เวที เป็นฐานการเรียนรู้เพื่อการวิเคราะห์-สังเคราะห์วางอยู่บนฐานความเป็นจริงของชุมชนด้วยกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

สุจิตรา วิจิตร (2550) ทำการศึกษาเรื่ององค์กรชุมชนที่มีการจัดการความรู้ และกระบวนการเรียนรู้ กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาและกิจกรรมของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง วิเคราะห์การจัดการความรู้โดยผ่านกิจกรรมของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ของคนในชุมชน และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาองค์กรชุมชนจากบทเรียนของ

กรณีศึกษา ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน

5. กรอบความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.1 กรอบความคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขั้นตอนการวิจัยดังนี้

การดำเนินการวิจัยและการคัดเลือกพื้นที่

สำหรับการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยและคัดเลือกพื้นที่โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชนจากเอกสารและบุคคล

1.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยโดยมีนักวิชาการหลายท่าน ได้ทำการศึกษาค้นคว้าไว้ก่อนหน้านี้ ได้ทำการศึกษาและค้นคว้าจากห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด โดยเฉพาะ หอสมุดกลางภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

เอกสารที่ผู้ศึกษาจะเป็นเอกสารทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นส่วนใหญ่ เพราะประเด็นที่ผู้วิจัยทำการศึกษานั้น เน้นในเรื่องการเรียนรู้ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเกิดมาจากการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนเอง

1.2 การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มบุคคล

เป็นการปรึกษาแลกเปลี่ยนพูดคุยซึ่งความคิดและประสบการณ์จากผู้ที่มีความรู้ เช่น อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ในสถาบันและภายนอก นอกจากนั้นผู้วิจัยได้พยายามแสวงหาความรู้ ในโอกาสต่าง ๆ มีการฟังบรรยายทางวิชาการ

1.3 การศึกษาข้อมูลทางสังคมในชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ศูนย์ข้อมูลตำบล รพ.สต. ผู้มีความรู้ในชุมชน และบุคคลอื่น ๆ ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ที่มีประสบการณ์ด้านการทำแผนแม่บทชุมชน

1.4 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนาม

ระหว่างผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและบุคคลนั้น ก็ได้ทำการแลกเปลี่ยนพูดคุยกับผู้มีความรู้ประสบการณ์ ในเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อค้นหาพื้นที่ที่จะทำการวิจัยที่เหมาะสม ผู้แนะนำพื้นที่มีทั้งผู้นำชุมชน เครือข่ายและประชาชนทั่วไป จนกระทั่งเดือนตุลาคม พ.ศ.2558 ผู้วิจัยได้ออกสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาเขต อำเภอช้างกลาง อำเภอฉวาง อำเภอพิปูน ในขณะที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาเพื่อสำรวจพื้นที่ในอำเภอช้างกลาง ได้มีโอกาสเข้าไปแลกเปลี่ยนความรู้กับนายกเทศมนตรีตำบลสวนขัน ผู้วิจัยได้บอกวัตถุประสงค์และข้อมูลเบื้องต้นให้ทราบ ท่านจึงได้แนะนำชุมชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ให้กับผู้วิจัยหลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาเบื้องต้นอยู่ระยะหนึ่ง ในที่สุดผู้วิจัยได้ตัดสินใจเลือกชุมชนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา คือ บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อทำการวิจัยครั้งนี้

1.4.1 ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม เป็นชุมชนชนบท ซึ่งมีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้ศึกษาวิจัยมุ่งที่จะศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้ของชุมชนด้านการทำแผนแม่บทชุมชน โครงสร้างทางสังคมและระบบความสัมพันธ์ ได้แก่ ผู้รู้ ผู้นำผู้อาวุโส โครงสร้างของกลุ่ม กิจกรรมการพัฒนาของกลุ่ม การเชื่อมโยงและประสานงาน การสื่อสารการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้

1.4.2 เป็นหมู่บ้านที่ยังมีระบบความเชื่อ วัฒนธรรมและระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเป็นคนบ้านเดียวกัน การพึ่งพาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1.4.3 สภาพชุมชน มีการคมนาคมติดต่อกับภายนอกสะดวก และข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ อย่างรอบด้าน และมีผลกระทบต่อการขยายตัวเมืองในระดับสูง

วิธีการวิจัยและคัดเลือกเครื่องมือ

สำหรับการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยและคัดเลือกเครื่องมือ เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นความจริงครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยเทคนิคการศึกษาหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงในชุมชนที่ศึกษา ตลอดถึงการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยดีในการศึกษาวิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยซึ่งประกอบด้วย

1. ตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. ผู้ช่วยวิจัย คือ คณะทำงานแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นคนในชุมชนนั่นเอง ทำหน้าที่ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ปัญหาและสาเหตุ ข้อมูลครัวเรือน บันทึกรายจ่าย ข้อมูลศักยภาพ ภูมิปัญญา ทรัพยากร ข้อมูลผู้นำชุมชน ตามที่ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือให้ทุกครั้ง ที่มีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยก็จะวางแผนการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้ง หากยังไม่สมบูรณ์จะทำการเก็บในครั้งต่อไป

3. แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ปัญหาและสาเหตุ ข้อมูลครัวเรือน บันทึกรายจ่าย ข้อมูลศักยภาพ ภูมิปัญญา ทรัพยากร ข้อมูลผู้นำชุมชน เป็นเครื่องมือที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านทั่วไปคุ้นเคย และมีประสบการณ์ในการใช้ เครื่องมือแบบนี้ร่วมกับหน่วยงานรัฐและเอกชนมาก่อน

4. การศึกษาดูงาน ใช้ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือที่ชุมชนใช้เรียนรู้โลกภายนอก เรียนรู้จากเพื่อนบ้านเพื่อนำสิ่งที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง การศึกษาดูงานจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเตรียมการเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นหรือข้อมูลทั่วไปของชุมชน จุดเด่นหรือประสบการณ์เด่นของชุมชน และเตรียมคำถามที่เหมาะสมกับชุมชน ที่จะไปศึกษาดูงาน การจัดการในระหว่างศึกษาดูงาน มีวิธีการอย่างไร มีใครเป็นที่เล็งเป็นผู้สรุปเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างผู้ศึกษาดูงานและชุมชนที่ถูกศึกษา และข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา ดูงานในแต่ละครั้ง ซึ่งต้องสรุปให้ตรงประเด็น

เวทีการเรียนรู้ทำแผนแม่บทชุมชน มี 6 เวที 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมการเตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน รวมทั้งการเตรียมวิทยากรจากภายนอก
2. เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจวิธีการให้เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน โดยคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน กำหนด “การบ้าน” ให้ไปทำข้อมูลรายรับ รายจ่าย หนี้สินของแต่ละครัวเรือน
3. เวทีที่ 2 นำข้อมูลรายรับ รายจ่าย หนี้สิน มาวิเคราะห์ ประเมิน ประมวล ถึงทิศทางการแก้ปัญหาและพัฒนา กำหนด “การบ้าน” การทำข้อมูลทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา และสุขภาพ
4. เวทีที่ 3 นำข้อมูลทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา สุขภาพ มาวิเคราะห์ ประเมิน ประมวล ถึงทิศทางการแก้ปัญหาและการพัฒนา กำหนด “การบ้าน” ให้ทำข้อมูลด้านกลุ่มองค์กรเครือข่าย
5. เวทีที่ 4 นำข้อมูลด้านกลุ่มองค์กร เครือข่าย มาวิเคราะห์ ประเมิน ประมวล ถึงทิศทางการแก้ปัญหาและพัฒนา
6. เวทีที่ 5 การนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ นำเสนอแผนแม่บทชุมชนบ้านภายในกลุ่ม ประกอบด้วย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม
7. เวทีที่ 6 การทำประชาพิชญ์แผนแม่บทชุมชนบ้านภายในกลุ่ม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเน้นความสำคัญที่การจัดเวทีการเรียนรู้ ประเด็นเนื้อหาที่สำคัญในเวทีการเรียนรู้ การทำแผนแม่บทชุมชน เช่น เรื่องเศรษฐกิจชุมชน รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ปัญหาของชุมชน สุขภาพของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตัวเอง ผู้วิจัยยังมีผู้ช่วยวิจัย คือ คณะทำงานแผนแม่บทชุมชนที่รับผิดชอบข้อมูลแต่ละด้าน ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เป็นขั้นตอน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าการที่จะให้ข้อมูลมีความหมายก็ต่อเมื่อได้ทำให้ข้อมูลนั้นผ่านกระบวนการวิเคราะห์แล้วเท่านั้น รวมทั้งทำให้เกิดการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นอันดับหนึ่งอันเดียว กับการวิจัยที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีความจำเป็นที่จะวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ตลอดเวลาของการวิจัยโดยผู้วิจัยเห็นว่ามีผลดีกว่าการทิ้งข้อมูลไว้ก่อน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หลังเสร็จสิ้นการเก็บรวบรวมข้อมูล

รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ประโยชน์อย่างมาก คือ เวทีการเรียนรู้ตามกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนทั้ง 6 เวที 7 ขั้นตอน และการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นอกรอบอย่างไม่เป็นทางการโดยกระทำอย่างต่อเนื่อง ทั้งในและนอกพื้นที่การวิจัย เวทีสนทนาจะมีผู้ร่วมสนทนาตั้งแต่ระดับ 2-5 คน โดยผู้ร่วมสนทนานั้นจะเป็นกลุ่มผู้รู้ ผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งผู้วิจัยถือว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นคลังข้อมูลที่มีภูมิความรู้และใกล้ชิดกับชุมชน โดยผู้วิจัยจะหาโอกาสไปร่วมสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ และในบางครั้งก็ได้เชิญบุคคลดังกล่าว มาร่วมสนทนาและเปลี่ยนสถานที่แล้วแต่ความเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองมากที่สุด เวทีสนทนาจะเริ่มต้นโดยผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นที่เกิดขึ้นในสนาม มาเป็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นนานาทัศนะ การสนทนาแต่ละครั้งจะมีความหลากหลายของประเด็น ดังนั้น ในขณะที่แลกเปลี่ยน ผู้วิจัยจึงได้แยกแยะประเด็นให้สัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน รวมทั้งพยายามย่อข้อมูลไปพร้อมกันด้วย ข้อจำกัดของการวิเคราะห์ในรูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนแนวคิดแบบนี้ ผู้วิจัยจะต้องตั้งประเด็นให้ครอบคลุมและสร้างประเด็นคำถามให้ต่อเนื่องตลอดเวลาในการสนทนา

โครงสร้างการทำข้อมูล

ตารางที่ 3.1 โครงสร้างการทำข้อมูล

ข้อมูล	ใครทำ	ทำอย่างไร	กำหนดสรุปข้อมูล
1. ข้อมูลครอบครัว	สมาชิก สท. ผู้นำ อสม. กลุ่มแม่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน	1. ประกาศให้ ชาวบ้านทราบ 2. แคนนำ 1 คน ต่อ สมาชิก 5 ครัวเรือน	1 เดือน
2. ข้อมูลพื้นฐาน	แกนนำหมู่บ้าน	การสำรวจ	1 เดือน
3. บันทึกทรายจ่าย	แกนนำทุกคน	บันทึกด้วยตนเอง	1 เดือน
4. ข้อมูลศักยภาพคน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทรัพยากรท้องถิ่น	สมาชิก สท. ผู้รู้ในหมู่บ้าน หมอสมุนไพร, ชาวบ้าน	การสำรวจ ตั้งกลุ่มพูดคุย	1 เดือน
5. ข้อมูลผู้นำ	สมาชิก สท.	ค้นหาผู้รู้, ผู้นำ	1 เดือน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ มีความประสงค์ที่จะทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวพอจะจำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบุคคลที่เป็นแกนนำหรือคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านทั่วไป ดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน	1	คน
2. คณะกรรมการหมู่บ้าน	5	คน
3. ประชาชนชาวบ้าน	2	คน
4. ตัวแทนครัวเรือน	15	ครัวเรือน
5. ตัวแทนกลุ่มองค์กร / เครือข่าย	5	คน
6. หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	2	คน

เกณฑ์ในการเลือกตัวบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตนเองตลอดถึงการนำไปปฏิบัติ ผู้วิจัยได้กำหนด ดังนี้

1. เป็นผู้มีความสามารถในการพัฒนาและเรียนรู้ รวมทั้งกระทำการเร่งเร้าหรือผลักดันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านยางในกลุ่ม จากสภาพที่เป็นอยู่เดิม จนสามารถพึ่งตนเองได้ และมีความพอเพียงในเวลาต่อมา
2. เป็นผู้ที่มีบุคคลในข้อที่ 1 ระบุมีส่วนร่วมในกิจกรรมและมีบทบาทเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชน
3. เป็นหัวหน้าครอบครัว (สามีหรือภรรยา) จำนวน 30 ครอบครัว ของชุมชนบ้านยางในกลุ่ม
4. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมไม่มีส่วนร่วม

การสังเกต นอกจากสภาพของพื้นที่และวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยยังใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง หรือแบบไม่เป็นทางการควบคู่กับการสังเกตการณ์ และผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญในการหาโอกาสเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม คือ กิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น การประชุมหมู่บ้านประจำเดือน การอบรมทรัพย์สินประจำเดือน หรือกิจกรรมงานพัฒนาอื่น ๆ

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีการเตรียมการก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยมีความพร้อมในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลแล้วจึงได้เดินทางไปยังพื้นที่ที่ทำการวิจัย คือ ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประมาณ 3 เดือน เริ่มตั้งแต่ต้นเดือน ตุลาคม พ.ศ.2559 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2559 แต่ตลอดระยะเวลาประมาณ 3 เดือน นี้ ตัวเองไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามโดยตลอดแต่ผู้วิจัยใช้เวลาส่วนหนึ่ง เพื่อกลับมาพบอาจารย์ที่ปรึกษาและทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูลแล้วกลับไปยังชุมชนเพื่อทำการสำรวจและวิเคราะห์ สรุปข้อมูลอีกจนถึงการทำวิเคราะห์ สรุปข้อมูลอีกจนถึงการทำวิเคราะห์และสรุปขั้นสุดท้าย รวมระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องประมาณ 3 เดือน

ตลอดระยะเวลาประมาณ 3 เดือน ที่ผู้วิจัยเข้าไปอาศัยและทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดเวทีเรียนรู้อยู่ในชุมชนนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งการทำงานออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก ในช่วงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2559 ผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งการเข้าไปในชุมชนระยะแรก ผู้วิจัยได้ไปพบ ผู้อำนวยการเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาในชุมชน ต่อจากนั้นพบกับแกนนำกลุ่มองค์กร ผู้วิจัยไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่นที่ตั้งกลุ่มองค์กร จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้คนในชุมชนไม่ค่อยรู้สึกแปลกใจที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชน

นอกจากนั้น ผู้วิจัยก็เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมกลุ่มสาระ หลังจากผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนพอสมควรแล้ว ก็ได้เริ่มทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มต้นศึกษาจากสภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชน และแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งที่มีส่วนและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกลุ่ม

จึงกล่าวได้ว่าในระยะแรกของการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยดำเนินและเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ได้แก่ ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนประวัติศาสตร์ชุมชน นอกจากนี้ตัวผู้วิจัยยังได้สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

ระยะที่ 2 ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559 ถึงปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559 ซึ่งในระยะที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้รู้จักกับผู้คนในชุมชนและมีความรู้จักมักคุ้นสนิทสนมมากขึ้น จึงได้เริ่มทำการเพื่อเตรียมการทำแผนตามกระบวนการ ได้แก่การออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูล การประสานงานสร้างทีมเพื่อจัดตั้งคณะทำงาน การวางแผนเก็บข้อมูลร่วมกับคณะทำงาน และการจัดเวทีการเรียนรู้เพื่อทำแผนแม่บทชุมชน ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ระยะที่ 3 ในช่วงต้นเดือนธันวาคม พ.ศ.2559 ถึงปลายเดือนธันวาคม พ.ศ.2559 ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงสุดท้ายนี้เป็นช่วงที่ต้องเดินเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ที่ได้ทำการเก็บข้อมูลมาแล้วใน 2 ช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะถ้าหากว่าข้อมูลในส่วนใดไม่ครบตามที่ผู้วิจัยต้องการหรือไม่สมบูรณ์ และไม่ชัดเจน ก็จะไปตามติดตามเก็บข้อมูลในส่วนนั้น ๆ ให้ครบประเด็นที่ต้องการ

ปฏิทินการดำเนินงาน

ตารางที่ 3.2 แผนการดำเนินงานวิจัย

กิจกรรม	เดือนที่					
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.
	59	59	59	60	60	60
1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง	✓					
2. ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลชุมชนบ้านยางในกลุ่ม	✓					
3. การเตรียมการแผนงาน เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน เตรียมคณะกรรมการ สร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูล และเตรียมวิทยากร		✓				
4. เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจวิธีการ			✓			
5. เวทีที่ 2 นำเสนอข้อมูลรายรับ รายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ กำหนดทิศทางแก้ไขปัญหาและพัฒนา			✓			
6. เวทีที่ 3 นำเสนอข้อมูลทรัพยากร ภูมิปัญญา ความรู้สุขภาพ มาวิเคราะห์ กำหนดทิศทางแก้ไขปัญหาและพัฒนา				✓		
7. เวทีที่ 4 นำเสนอข้อมูลด้านกลุ่ม องค์กร เครือข่าย ปัญหาชุมชน มาวิเคราะห์ กำหนดทิศทางแก้ไขปัญหาและพัฒนา				✓		
8. เวทีที่ 5 การยกร่างแผน โดยการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด จัดตั้งคณะกรรมการยกร่างแผนงาน โครงการ และกิจกรรม					✓	
9. เวทีที่ 6 การทำประชาพิจารณ์ แผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม					✓	
10. การนำแผนกิจกรรมไปปฏิบัติเป็นวิสาหกิจชุมชน						✓
11. การถอดองค์ความรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผล						✓
12. เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์						✓

การตรวจสอบข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มีความตระหนักเป็นอย่างยิ่งถึงประเด็นของการศึกษาวิจัย คือ ข้อมูลที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมศึกษามานั้นมีความชัดเจนสมบูรณ์ ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและในขณะเดียวกันก็สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้อย่างชัดเจนสมบูรณ์ มีความสอดคล้องกับกรอบทางความคิดในการวิจัยโดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูล มีการบันทึกข้อมูลที่รวบรวมได้อย่างเป็นระบบ โดยจัดทำบันทึกข้อมูลขึ้นมาเป็นการเฉพาะ สามารถแยกแยะหมวดหมู่ ประเภทของข้อมูล ตลอดจนการตรวจสอบข้อมูลได้อย่างสะดวก ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

1. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า หรือการตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูลเป็นการตรวจสอบซึ่งแหล่งของข้อมูลที่ได้อีก โดยประกอบด้วยแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ซึ่งจะพิจารณาข้อมูลที่ได้นั้นต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคลที่ให้ข้อมูลจะเป็นข้อมูลที่ตรงกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลที่ได้นั้น เหมือนกันหรือว่าซ้ำ ๆ กัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลที่ได้นั้นมีความน่าเชื่อถือได้ และเป็นข้อมูลจริง จึงทำการจดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นไว้

2. การตรวจสอบวิธีการรวบรวมข้อมูลแบบสามเส้า ตัวผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ในกิจกรรมควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง หรือสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การซักถาม พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารและวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หากเป็นข้อมูลที่ซ้ำ ๆ กัน หรือเหมือนกัน ซึ่งผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการตรวจสอบดังที่กล่าวมา ข้อมูลนั้นน่าจะเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ มีความถูกต้องเป็นจริงตามที่ผู้วิจัยศึกษาและนำข้อมูลเหล่านั้นมาบันทึกลงในแบบบันทึกที่จัดเตรียมไว้ พร้อมกับแยกแยะเป็นหมวดหมู่ ตามประเด็นเพื่อที่จะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอ ช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. เพื่อได้กระบวนการจัดทำแผน แม่บทชุมชน และนำผลการวิจัยเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานจาก งานวิจัย 6 เวที 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการแผนงาน เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน เตรียม คณะทำงาน สร้างเครื่องมือ เก็บข้อมูล และเตรียมวิทยากร

ประวัติบ้านยางในกลุ่ม

ความเป็นมา “บ้านยางในกลุ่ม” หมู่ที่ 3 เดิมเป็น หมู่ที่ 8 ตำบลละอาย อำเภอจวาง ได้เปลี่ยน มาเป็น หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง เมื่อมีการแบ่งเป็นพื้นที่การปกครองเป็น ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

“บ้านยางในกลุ่ม” เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีต้นยางนาขึ้นอยู่ทั่วไป คำว่า “ยางในกลุ่ม” มาจาก ยาง + ในกลุ่ม

“ต้นยาง” คือต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ วัดเส้นรอบวงได้ 2 เมตร ถึง 5 เมตร ก็สามารถ แปรรูปไม้มาสร้างบ้านเรือนอาศัยได้เป็นอย่างดี

“ในกลุ่ม” คือพื้นที่หมู่ที่ 3 เป็นพื้นที่อยู่ในที่ลุ่ม และมีถนนตัดผ่านกลายเป็นคันนา เมื่อฝนตก ทำให้น้ำท่วมขังโดยทั่วไป

เมื่อมารวมกันแล้วเป็น “บ้านยางในกลุ่ม” คือพื้นที่ราบลุ่มแล้วมีต้นยางนาอยู่ทั่วไปในอดีต แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีแล้วถูกเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา สวนมังคุด สวนเงาะ สวนทุเรียน และมี บ้านเรือนอาศัยอยู่ทั่วไป และปลูกผลไม้ผสม หรือสวนผสม

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานของบ้านยางในกลุ่ม

1. ที่ตั้ง

บ้านยางในกลุ่มตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอช้างกลาง ตั้งอยู่ตำแหน่งพิกัดที่ N.0930395 E.0566274 หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอช้างกลางประมาณ 10 กิโลเมตร

2. เนื้อที่

บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 มีพื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร

3. ลักษณะภูมิประเทศ

โดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาประกอบด้วยสวนผลไม้ สวนยางพารา และบ้านอยู่อาศัย ลักษณะดินที่ราบสูงเนื้อหยาบ และที่ต่ำเนื้อดินละเอียด เป็นป่าต้นน้ำ เหมาะสำหรับสวนผลไม้ และเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรม และเป็นโฮมสเตย์ในโอกาสหน้า

4. สภาพภูมิอากาศ

จากสภาพภูมิอากาศ ต้นปีอากาศเย็นชื้นและร้อน ปลายปีฝนตกชุก จากอิทธิพลของลมใน 1 ปี ทำให้มี 2 ฤดูกาล คือ ฤดูแล้ง ฤดูฝน

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 7 ตำบลละอาย อำเภอฉวาง

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 6 ตำบลสวนขัน

ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่ที่ 9 ตำบลสวนขัน

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 1 ตำบลสวนขัน

ประชากร

บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามทะเบียนข้อมูลสำนักทะเบียนท้องถิ่น มีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 224 ครัวเรือน แยกเป็น เพศชาย จำนวน 243 คน เพศหญิง จำนวน 273 คน รวมประชากรทั้งสิ้น จำนวน 516 คน

การคมนาคม

- ถนนลาดยาง 1 สาย คือ สายมะนาวหวาน – ป่าพาด

- ถนนคอนกรีต 4 สาย คือ สายบนควนร่วมใจ, ซอยศรีกรด, ซอยหมอหมี, ซอยเฉลิมพระเกียรติ

- ถนนหินคลุก 1 สาย คือ ซอยชาติพัฒนา

สภาพทางสังคม

การนับถือศาสนา ประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 100 นับถือศาสนาพุทธ

การศึกษา ราษฎรส่วนใหญ่เรียนจบภาคบังคับ และมีมัธยม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน ในชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รักษา และถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้สู่ลูกหลาน มีดังนี้

1. นายน้อม กลืนหอม	หมอแง หมอกระดูก
2. นางนอบ นุมาศ	หมอดำแย
3. นางนงเยาว์ วัฒนชัยศิลป์	หมอจับเส้น
4. นายสุชาติ เนาวพันธ์	เครื่องจักสาน
5. นายสมศักดิ์ นิลกาญจน์	ปลูกมะนาวในบ่อซีเมนต์
6. นางจุไรวรรณ ศรีพุทธ	เลี้ยงผึ้ง
7. นายสมชาย ศรีเพิ่ม	สวนมังคุดต้นแบบ
8. นางสมจิตร ศรีพุทธ	สวนผักกูด
9. นางหนูดวง ไกรปราบ	อาหารพื้นบ้าน
10. นางจุไรวรรณ ศรีพุทธ	ปุยชีวภาพ
11. นายสุชาติ เนาวพันธ์	ไม้กวาด-กั้งหันลม (ดอกกลม)

อาชีพของประชากร

1. อาชีพหลัก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวน ปลูกผัก ข้าวไร่
2. อาชีพรอง รับจ้าง ค้าขาย ข้าราชการ ธุรกิจส่วนตัว และอื่น ๆ

ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น

1. มังคุด
2. ทุเรียน
3. ผัก/ผลไม้ต่าง ๆ
4. ปุยชีวภาพ
5. ผลิตภัณฑ์น้ำผึ้ง
6. ไม้กวาดดอกหญ้า
7. ผ้าบาติก
8. ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ

แหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ/สถานบริการ

1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
2. ศูนย์เรียนรู้การทำผ้าบาติก

กลุ่ม/องค์กร/ทุนในชุมชน

กองทุนการเงิน

1. กองทุนหมู่บ้านบ้านยางในกลุ่ม

ปีที่ก่อตั้ง พ.ศ.2548

จำนวนสมาชิก 105 คน

เงินทุนปัจจุบัน 3,221,500 บาท

กิจกรรม ผัก-ยิม

2. กลุ่ม อสม. หมู่ที่ 3 บ้านยางในกลุ่ม

ปีที่ก่อตั้ง พ.ศ.2548

จำนวนสมาชิก 16 คน

กิจกรรม ช่วยประสานการดำเนินงานระหว่างชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนและ

หน่วยงานสาธารณสุขของรัฐ

กลุ่มอาชีพ

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มสวนชั้นเกษตรยั่งยืน

ปีที่ก่อตั้ง พ.ศ.2555

จำนวนสมาชิก 30 คน

2. กลุ่มปุยหมักชีวภาพ

ปีที่ก่อตั้ง พ.ศ.2556

จำนวนสมาชิก 30 คน

กิจกรรม ผลิต-จำหน่าย

ระบบประเพณีพิธีกรรมในชุมชนบ้านยางในกลุ่ม

ผู้วิจัยได้รวบรวมเรื่องประเพณีและพิธีกรรมในชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ตามความเชื่อและปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงปัจจุบันนี้

1. ประเพณีพิธีกรรมการทำมาหากิน
2. ประเพณีพิธีกรรมการดูแลสุขภาพ
3. ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านของชีวิต

3.1 ประเพณีพิธีกรรมการเกิด

3.1.1 เด็กทารกเกิดใหม่จะมีพิธีชื่อว่า “ทำแม่ซื่อ” โดยเชื่อว่าพิธีดังกล่าวเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็ก และจะได้รับการดูแลรักษาด้วยดีจากแม่ซื่อ การทำพิธีมักจะทำในวันเกิดของเด็ก หากเป็นวันข้างขึ้นก็ให้ใช้วันคี่ ข้างแรมให้ใช้วันคู่

3.1.2 เด็กอายุครบ 7 วันพาเที่ยว (เหยียบน้ำในคลอง, เหยียบหิน, ดิน, ทราย)

3.2 ประเพณีพิธีกรรมการแต่งงาน

3.2.1 การเกี่ยวพาราสีและการผูกสัมพันธ

3.2.2 การทาบทาม

3.2.3 การสู่ขอ

3.2.4 การแต่งงาน

3.2.5 การเลี้ยงฉลองวันแต่งงาน

3.3 ประเพณีพิธีกรรมการขึ้นบ้านใหม่

3.3.1 นิมนต์พระมาให้พร

3.3.2 เลี้ยงฉลองวันขึ้นบ้านใหม่

3.4 ประเพณีพิธีกรรมการตาย

3.4.1 ทำพิธี “พิธีคอย” ซึ่งเป็นพิธีป้องกันไม่ให้ผีที่คู่ร้ายอาละวาดหลอกหลอนและทำให้เดือดร้อนรำคาญแก่ลูกหลาน โดยการคอยเป็นพิธีแรกสุดหลังจากเกิดการตายขึ้น ด้วยการเชิญหมอผีหรือผู้ที่มีความรู้ทางเวทมนต์มาร่าย โองการเสกทำน้ำมนต์ประพรมที่ซากศพเพื่อปัดรังควาญ

3.4.2 หลังจากทำพิธีคอยศพแล้ว ก็ถึงพิธีอาบน้ำศพ โดยเอาขมิ้นกับดินเหนียวดำเคล้าให้เข้ากัน แล้วเอาน้ำร้อน น้ำเย็น น้ำมะพร้าวมาประสมเพื่ออาบน้ำชำระศพให้สะอาด การอาบน้ำต้องให้“ครบสิบสอง” คือครบสิบสองภาษาที่ตัก เช่นถ้าตักด้วยขันก็ให้ครบสิบสอง

3.4.3 การบรรจุโลงศพ

3.4.4 นิมนต์พระสวดอภิธรรมทุกคืนจนถึงวันฌาปนกิจ

3.4.5 นำศพไปฌาปนกิจที่เมรุวัดสวนขัน

4. ประเพณีพิธีกรรมในรอบ 12 เดือนที่เกี่ยวกับหลักทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ และการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันไปในแต่ละเดือน เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต

4.1 ประเพณีพิธีกรรมเดือนอ้าย

4.1.1 ประเพณีพิธีกรรมให้ทานไฟ เดิมเลี้ยงพระหลักสอบนักรรรมเสร็จ ซึ่งแต่เดิม วัดสวนขันเป็นสนามสอบนักรรรม ต่อมายกเลิกสนามสอบเลยใช้วันที่ 5 ธันวาคม ของทุกปี เป็นวันให้ทานไฟ

4.2 ประเพณีพิธีกรรมเดือนยี่

4.2.1 ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ มีการร่วมกันตักบาตรและประชาชนจะไปเที่ยว งานปีใหม่ที่อำเภอฉวาง 9 วัน 9 คืน

4.3 ประเพณีพิธีกรรมเดือนสาม

4.3.1 ทำบุญตักบาตรวันมาฆบูชา

4.4 ประเพณีพิธีกรรมเดือนสี่

4.4.1 ประเพณีงานเดือนสี่วัดสวนขัน 4 วัน 4 คืน มีการแข่งหนังมโนราห์ แต่ปัจจุบัน เป็นเพียงการรักษาไว้ให้ลูก ๆ หลาน ๆ มาชมเท่านั้น ไม่ได้มีการแข่งขันหรือประชันกัน

4.5 ประเพณีพิธีกรรมเดือนห้า

4.5.1 ประเพณีงานเดือนห้าที่วัดราษฎร์บำรุง 7 วัน 7 คืน ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลสวนขัน

4.6 ประเพณีพิธีกรรมเดือนหก

4.6.1 เทศกาลบวชเพื่อเข้าพรรษาที่วัดสวนขัน และวัดราษฎร์บำรุง

4.7 ประเพณีพิธีกรรมเดือนเจ็ด

4.7.1 ไปทำบุญเลี้ยงพระในช่วงวันเข้าพรรษา มีการเป็นเจ้าภาพเลี้ยงพระหมุนเวียน วันละ 3 ครั้วเรือน

4.8 ประเพณีพิธีกรรมเดือนแปด

4.8.1 ไปทำบุญเลี้ยงพระในฤดูเข้าพรรษามีการเป็นเจ้าภาพเลี้ยงพระหมุนเวียน วันละ 3 ครั้วเรือน

4.9 ประเพณีพิธีกรรมเดือนเก้า

4.9.1 รวมประเพณีสารทจีน ชาวไทยก็มีส่วนร่วม

4.10 ประเพณีพิธีกรรมเดือนสิบ

4.10.1 ประเพณี รับ-ส่ง ตายาย เป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูทวดเวลาที่ต่อ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

4.11 ประเพณีพิธีกรรมเดือนสิบเอ็ด

4.11.1 ประเพณีชักพระเป็นประเพณีทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11

4.12 ประเพณีพิธีกรรมเดือนสิบสอง

4.12.1 มีการจัดงานประเพณีลอยกระทง

สภาพการปกครอง

ประชาชนบ้านยางในกลุ่ม จะมีการมีส่วนร่วม และมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของท้องถิ่น หรือผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ แก้ปัญหา ส่งเสริม และสนับสนุนกิจกรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งประชาชนในบ้านยางในกลุ่ม จะเลือกผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาได้จริง ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สังคม เศรษฐกิจ ความอยู่ดีกินดี ของประชาชนในท้องถิ่น มีความรัก ความสามัคคี สามารถดำรงชีวิตอยู่บนฐานเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความสุข สงบ ยั่งยืนตลอดไป

ลักษณะความเป็นประชาธิปไตย

ในหมู่ที่ 3 บ้านยางในกลุ่ม ราษฎรทุกคนรู้จักความเป็นประชาธิปไตย เช่น การประชุมประจำเดือนจะนัดราษฎรประชุมทุกวันที่ 7 ของทุกเดือน ก่อนจะประชุมราษฎร จะประชุมคณะกรรมการก่อน 1 วัน แล้วจะประชุมราษฎรเพื่อถามปัญหาความเดือดร้อน หรือมีเรื่องสำคัญวิธีแก้ไข โดยแยกเป็นข้อ ๆ แล้วประชุมราษฎร

ตัวอย่างความเป็นประชาธิปไตย เช่น การทำแผน 3 ปี จะทำประชามชหมู่บ้านโดยให้ราษฎรเสนอความจำเป็นของหมู่บ้านทุกคนให้เสนอ เสนอเรียบร้อยแล้วก็จะจัดอันดับก่อนหลัง จัดความสำคัญ ก่อน หลัง จัดความสำคัญก่อนหน้า โดยที่ประชาชนยอมรับที่ประชุม

ทางด้านความร่วมมือไม่ว่าผู้ใหญ่บ้านนัดพัฒนาหมู่บ้าน ก็ครั้งต่อเดือนก็ตามราษฎรก็ให้ความร่วมมือมาก ในหมู่ที่ 3 บ้านยางในกลุ่ม มีกฎกติกาของหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านทำประชามชในหมู่บ้าน โดยเสนอกฎบังคับใช้ในหมู่บ้าน และยึดมาใช้เป็นข้อบังคับใช้ เป็นข้อปฏิบัติ

การเลือกตั้งไม่ว่าจะเลือกตั้งอะไรในหมู่บ้าน จะไม่ซื้อสิทธิ์ขายเสียง

กระบวนการพัฒนาหมู่บ้าน

บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกรมการพัฒนาชุมชนได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุนในการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ในปี พ.ศ.2554 และได้รักษามาตรฐานการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. ผู้นำชุมชน ผู้นำมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน มีผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ ที่ได้รับความเชื่อถือจากคนในชุมชน เป็นผู้ที่มีความเป็นประชาธิปไตย เสียสละ มีความโปร่งใสในการทำงาน
2. วิถีชีวิตของคนในชุมชน คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน นับถือศาสนาพุทธ 100 % ประกอบอาชีพทางการเกษตรคือทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ว่างจากการทำสวนและเก็บเกี่ยวผลผลิต คนในชุมชนจะร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด
3. เศรษฐกิจของชุมชน คนในชุมชนประกอบอาชีพสุจริต มีรายได้ดี มีการออมเงิน มีสินค้าทางการเกษตรที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชน คือ ยางพารา และผลไม้
4. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เมื่อมีความเดือดร้อนชุมชนจะช่วยเหลือกันเองก่อน มีการรักษาวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชน
5. ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน จะมีการประชุมราษฎรทุกวันที่ 7 ของทุกเดือน ตั้งแต่เวลา 14.00 น. เป็นต้นไป ณ ศาลาหมู่บ้าน และมีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือน

การขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

จากการประเมินตามเกณฑ์ตัวชี้วัด 23 ตัวชี้วัดของกระทรวงมหาดไทย บ้านยางในกลุ่มหมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับ “พออยู่พอกิน” กระบวนการดำเนินกิจกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษามาตรฐานของการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. การปรับภูมิทัศน์ชุมชน ได้จัดทำป้ายหมู่บ้าน ป้ายครัวเรือน ป้ายกลุ่มบ้าน ปลูกดอกไม้ไม้ประดับสองข้างทาง เส้นทางสายหลักในชุมชน รักษาความสะอาดในชุมชน
2. คัดเลือกครอบครัวตัวอย่าง
3. มีการประชุมประจำเดือนทุกเดือน
4. มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. มีระบบรักษาความปลอดภัยในชุมชน
6. มีการจัดสวัสดิการในชุมชน

กลุ่มแชร์แรงงาน

ในหมู่บ้านจะมีการแชร์แรงงานเก็บเกี่ยวข้าวไร่

การจัดการด้านสุขภาพในหมู่บ้าน

1. ก่อน ยึดซื้อผักตามตลาด ใช้แต่ยาแผนปัจจุบัน
2. หลัง หลังจากนั้นประชาชนหันมาใช้ พืช ผักสมุนไพร ทำให้ดีขึ้น ลด โรคความดัน เบาหวาน ไขมัน จนกระทั่งหมู่บ้านได้ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกทุกอย่างที่กินได้ เลี้ยงทุกอย่างที่กินได้ โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน

2.2 ส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชผักสมุนไพรอย่างน้อย 5 ชนิด เช่น ตะไคร้ พริกไทย พริกชี้หนู ขมิ้น จิง ข่า

2.3 ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร หัวโพล ขมิ้นอ้อย เพราะสมุนไพรเหล่านี้กำลังจะสูญพันธุ์ จึงได้ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร โดยการนำร่องจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นแกนหลัก รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. นายอมรรัตน์ บุณณะ	ประธาน
2. นายเลอพงศ์ ทองจิตร	รองประธาน
3. นายสมหมาย ศิริรักษ์	เลขานุการ
4. นายประสิทธิ์ กลิ่นหอม	เหรัญญิก
6. นางจุไรวรรณ ศรีพุทธ	ประชาสัมพันธ์
7. นายคมสันต์ ยกประสพรัตน์	ปฏิคม
8. นายเหือง สุขจันทร์	กรรมการ
9. นายสมชาย ศรีเพิ่ม	กรรมการ
10. นายอากร สืบพันธ์	กรรมการ
11. นายประเทือง กลิ่นหอม	กรรมการ
12. นางรัชณี เลลาศ	กรรมการ

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ระดับหมู่บ้าน ปี พ.ศ.2559

บ้านยางในลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอช้างกลาง

ตารางที่ 4.1 จำแนกตามช่วงอายุแบบสากล

ช่วงอายุ	เพศหญิง		เพศชาย		รวม	
	คน	%	คน	%	คน	%
101 ปีขึ้นไป	-	-	-	-	-	-
96 - 100 ปี	1	0.36	-	-	1	0.19
91 - 95 ปี	1	0.36	-	-	1	0.19
86 - 90 ปี	6	2.20	-	-	6	1.16
81 - 85 ปี	6	2.20	5	2.06	11	2.13
76 - 80 ปี	9	3.30	12	4.94	21	4.07
71 - 75 ปี	16	5.90	14	5.76	30	5.81
66 - 70 ปี	18	6.59	13	5.35	31	6.01
61 - 65 ปี	17	6.23	13	5.35	30	5.81
56 - 60 ปี	19	6.96	18	7.41	37	7.17
51 - 55 ปี	19	6.96	21	8.64	40	7.75
46 - 50 ปี	18	6.59	15	6.17	33	6.40
41 - 45 ปี	29	10.62	16	6.58	45	8.72
36 - 40 ปี	22	8.06	21	8.64	43	8.33
31 - 35 ปี	8	2.93	8	3.29	16	3.10
26 - 30 ปี	3	1.10	13	5.35	16	3.10
21 - 25 ปี	9	3.30	10	4.12	19	3.68
16 - 20 ปี	17	6.23	18	7.41	35	6.78
11 - 15 ปี	23	8.42	19	7.82	42	8.14
6 - 10 ปี	16	5.90	10	4.12	26	5.04
1 - 5 ปี	12	4.40	14	5.76	26	5.04
น้อยกว่า 1 ปี	4	1.47	3	1.23	7	1.36
รวม	273	100	243	100	516	100

ผลการวิเคราะห์

1. ได้ข้อมูลและรายละเอียดบริบทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม
2. ได้แบบสอบถาม
3. ได้รับทราบปัญหาและนำมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ไข

ขั้นตอนที่ 2 เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจวิธีการไปทำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินของแต่ละครัวเรือน นำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 2 และให้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนโดยคนแก่ของหมู่บ้าน

ตารางที่ 4.2 รายจ่ายของหมู่บ้าน / แผนงาน โครงการ และระบบการจัดการ บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอู่กลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเภทการใช้จ่าย	มูลค่าตลาด		แผนงานและโครงการ			
	ค่าเฉลี่ยของหมู่บ้าน (ต่อเดือน)	รายจ่ายทั้งหมดหมู่บ้าน (ต่อปี)	ด้านการเกษตร	ด้านอุตสาหกรรมชุมชน	ด้านธุรกิจชุมชนวิสาหกิจชุมชน	ระบบการจัดการ
1. ค่าอาหาร						
ข้าวสาร	9,371	11,2452	ปลูกข้าวไร่	โรงสีชุมชน	โรงสีชุมชน	รวมกลุ่มตั้งโรงสีชุมชน
เนื้อวัว	1,250	15,000	เลี้ยงวัว			
เนื้อหมู	4,685	55,896	เลี้ยงหมู			
เนื้อไก่	3,500	42,000	เลี้ยงไก่			
เนื้อเป็ด	2,500	30,000	เลี้ยงเป็ด			
ไข่ไก่	1,500	18,000	เลี้ยงไก่พันธุ์ไข่			
2. อาหารสำเร็จรูป/เครื่องปรุง						
ซอส	164	1,968				
น้ำตาลทรายขาว	508	6,096				
น้ำตาล	324	3,888				
3. เครื่องดื่ม/ขนม						
น้ำ/น้ำแข็ง	756	9,072				
น้ำอัดลม	659	7,908				
นมจากสัตว์	1,453	17,436				
นมถั่วเหลือง	1,527	18,324				
กระทิงแดง/เอ็ม100/ฯลฯ	324	3888				
เหล้า/เบียร์	3,105	37,260				

ตารางที่ 4.3 แบบสรุปบัญชีรายจ่ายครอบครัวบ้านยางในกลุ่ม จากแบบฟอร์มข้อมูลรายจ่ายของครอบครัว หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอลำปลายงอง จังหวัดนครราชสีมา

ประเภทการใช้จ่าย	ครอบครัวที่ 1		ครอบครัวที่ 2		ครอบครัวที่ 3		ครอบครัวที่ 4		ครอบครัวที่ 5		ครอบครัวที่ 6		รวมทั้ง 6 ครัวเรือน	
	สมาชิกครอบครัว 2 คน		สมาชิกครอบครัว 3 คน		สมาชิกครอบครัว 5 คน		สมาชิกครอบครัว 3 คน		สมาชิกครอบครัว 2 คน		สมาชิกครอบครัว 4 คน		ต่อเดือน	ต่อปี
	ต่อเดือน	ต่อปี												
1. ค่าอาหาร														
ข้าวสาร	1,200	14,400	1,800	21,600	2,200	26,400	1,700	20,400	1,000	12,000	1,800	21,600	7,700	116,400
เนื้อวัว	-	-	240	2,880	240	2,880	120	1,440	-	-	-	-	600	7,200
เนื้อควาย	-	-	-	-	-	-	200	2,400	-	-	100	1,200	300	3,600
เนื้อหมู	1,200	14,400	1,300	15,600	1,800	21,600	1,300	15,600	1,000	12,000	1,400	16,800	8,000	96,000
2. อาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุง														
ชูรส	-	-	10	120	-	-	10	120	10	120	-	-	30	360
น้ำตาลทรายขาว	24	288	36	432	48	576	36	432	24	288	36	432	204	2,448
น้ำปลา	30	360	30	360	45	540	30	360	30	360	45	540	210	2,520
น้ำมันพืช	135	1,620	180	2,160	225	2,700	135	1,620	135	1,632	225	2,700	1,035	12,420
ซอส/ซีอิ๊ว/น้ำมันหอย	140	1,680	140	1,680	175	2,100	140	1,680	140	1,680	175	2,100	910	10,920
3. เครื่องดื่ม														
น้ำ/น้ำแข็ง	40	480	50	600	100	1,200	50	600	40	480	80	960	360	4,320
น้ำอัดลม	30	360	60	720	105	1,260	75	900	45	540	90	1,080	405	4,860
น้ำผลไม้	20	240	30	360	40	480	30	360	20	240	10	120	150	1,800
บุหรี	-	-	-	-	390	4,680	260	3,120	195	2,340	195	2,340	1,040	12,480
ขนม	200	2,400	600	7,200	1,000	12,000	500	6,000	150	1,800	900	10,800	3,350	40,200

ตารางที่ 4.3 แบบสรุปบัญชีรายจ่ายครอบครัวบ้านยางในกลุ่ม จากแบบฟอร์มข้อมูลรายจ่ายของครอบครัว หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอู่ช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ต่อ)

ประเภทการใช้จ่าย	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี	ต่อเดือน	ต่อปี
4. ค่ายารักษาโรค														
ยาแก้ปวดเมื่อย	-	-	80	960	-	-	-	-	-	-	-	-	80	960
ยาแก้โรคกระเพาะ	-	-	130	1,560	-	-	-	-	-	-	-	-	130	1,560
ยาแก้ปวดหัว	-	-	20	240	30	360	-	-	-	-	-	-	50	600
5. ค่าของใช้ต่างๆ														
เสื้อผ้า	200	2,400	200	2,400	500	6,000	200	2,400	200	2,400	400	4,800	1,700	20,400
กางเกง	200	2,400	200	2,400	500	6,000	200	2,400	200	2,400	400	4,800	1,700	20,400
รองเท้า	100	1,200	200	2,400	400	4,800	200	2,400	100	1,200	200	2,400	1,200	14,400
สบู่	150	1,800	200	2,400	250	3,000	200	2,400	150	1,800	200	2,400	1,150	13,800
ยาสระผม	150	1,800	200	2,400	250	3,000	200	2,400	150	1,800	200	2,400	1,150	13,800
6. สินค้าบริการ														
ค่าไฟฟ้า	354	4,140	365	4,380	1,240	14,880	465	5,580	342	4,104	894	10,728	3,660	43,920
ค่าน้ำประปา	-	-	-	-	50	600	30	360	-	-	50	600	130	1,560
ค่าโทรศัพท์	200	2,400	350	4,200	600	7,200	400	4,800	230	2,760	600	7,200	2,380	28,560
ค่าน้ำมันรถ	525	6,300	1,050	12,600	4,200	50,400	1,050	12,600	360	4,320	2,100	25,200	9,285	111,420
7. ค่าใช้จ่ายในการศึกษา														
ค่าอาหาร	-	-	300	3,600	2,000	24,000	1,000	12,000	-	-	1,000	12,000	4,300	51,600
ค่ารถ (รายวัน)	-	-	700	8,400	-	-	700	8,400	-	-	700	8,400	2,100	25,200
ค่าขนม (รายวัน)	-	-	600	7,200	1,600	19,200	700	8,400	-	-	700	8,400	3,600	43,200

ตารางที่ 4.3 แบบสรุปบัญชีรายจ่ายครอบครัวบ้านยางในกลุ่ม จากแบบฟอร์มข้อมูลรายจ่ายของครอบครัว หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ต่อ)

ค่าใช้จ่ายในการศึกษา	ต่อเทอม	ต่อปี	ค่าใช้จ่ายในการผลิต	ต่อครั้ง	ต่อปี	ค่าผ่อนหนี้สิน	ต่องวด	ต่อปี	ค่าใช้จ่ายทางสังคม	ต่อปี
ค่าเทอม/ค่าบำรุงการศึกษา	28,000	56,000	ค่าปุ๋ยเคมี	5,000	10,000	ช.ก.ส.	-	72,000	กฐินผ้าป่า	800
ค่าอาหาร (รายเทอม)	15,000	30,600	ค่าจ้างแรงงาน	2,000	4,000	สหกรณ์	-	12,000	บวชนาค	1,200
ค่ารถ (รายเทอม)	36,000	72,000	ค่ายาฆ่าแมลง	500	10,000	กองทุนหมู่บ้าน	12,000	144,000	งานศพ	5,000
ค่าสมุด/ดินสอ/ปากกา	5,000	10,000	ค่าอุปกรณ์การผลิต	2,000	4,000	อื่นๆ	-	-	งานแต่งงาน	8,000
ค่าหนังสือ	12,000	24,000	การเมล็ดพันธ์	300	600	ดอกเบี้ยรวม	2,000	24,000	งานขึ้นปีใหม่	12,000
ค่าเครื่องแต่งกาย	30,000	60,000	ค่าน้ำมันรถไถ	500	1,000	เงินต้นรวม	10,000	420,000		
.....			ค่าขนส่งผลผลิต	600	1,200				
รวม	126,000	252,000	รวม	10,900	30,800	รวม	24,000	472,000	รวม	27,000

กรณีค่าใช้จ่ายในหมวด 6-9 ถ้าใช้จ่ายเป็นงวด/เทอม ให้สรุปเป็นต่องวด/ครั้ง/เทอม และต่อปี

การคิดค่าเฉลี่ยรายจ่ายครัวเรือน

ครัวเรือนที่	1	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	2	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,800	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	3	ประชากร	5	คน	ซื้อข้าวสาร	2,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	4	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,700	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	5	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,000	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	6	ประชากร	4	คน	ซื้อข้าวสาร	1,800	บาท/เดือน

รวม 19 คน ซื้อข้าวสาร 9,700 บาท

เฉลี่ยประชากร $19 \div 3$ (ค่าเฉลี่ย 3 คน) ครัวเรือนหาประชากรรวม 6

เฉลี่ยบริโภคข้าวสาร 6 ครัวเรือน = 9,700 บาท หหาร 6 = 1,617 บาท

1 ครัวเรือน (3 คน) x 1,617 x 12 เดือน = 19,404 บาท

6 ครัวเรือน x 1,617 x 12 เดือน = 116,424 บาท

การคิดค่าเฉลี่ยรายจ่ายครัวเรือน (30 ครัวเรือน)

ครัวเรือนที่	1	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	2	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,800	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	3	ประชากร	5	คน	ซื้อข้าวสาร	2,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	4	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,700	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	5	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,000	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	6	ประชากร	4	คน	ซื้อข้าวสาร	1,800	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	7	ประชากร	1	คน	ซื้อข้าวสาร	300	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	8	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,000	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	9	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,100	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	10	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	11	ประชากร	5	คน	ซื้อข้าวสาร	2,300	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	12	ประชากร	4	คน	ซื้อข้าวสาร	1,700	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	13	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,100	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	14	ประชากร	1	คน	ซื้อข้าวสาร	300	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	15	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,100	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	16	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,000	บาท/เดือน

ครัวเรือนที่	17	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,150	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	18	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	19	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,100	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	20	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,250	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	21	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,300	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	22	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,120	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	23	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,130	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	24	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,200	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	25	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,100	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	26	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	12,50	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	27	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,300	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	28	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,130	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	29	ประชากร	3	คน	ซื้อข้าวสาร	1,250	บาท/เดือน
ครัวเรือนที่	30	ประชากร	2	คน	ซื้อข้าวสาร	1,000	บาท/เดือน

รวม 79 คน ซื้อข้าวสาร 36,030 บาท

เฉลี่ยประชากร $79 \div 3$ (ค่าเฉลี่ย 3 คน) ครัวเรือนหาประชากรรวม 30

เฉลี่ยบริโภคข้าวสาร 30 ครัวเรือน = 36,030 บาท หากร $30 = 1,201$ บาท

1 ครัวเรือน (3 คน) $\times 1,201 \times 12$ เดือน = 14,412 บาท/ปี

30 ครัวเรือน $\times 1,201 \times 12$ เดือน = 432,360 บาท/ปี

ผลการวิเคราะห์

1. ได้ข้อมูลรายจ่ายของครัวเรือน
2. ได้แนวทางลดรายจ่ายของครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 3 เวทีที่ 2 นำเสนอข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ กำหนด ทิศทางแก้ไข ปัญหาและพัฒนา และทำข้อมูลทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อนำมาวิเคราะห์ในเวทีที่ 3

จากการศึกษาเรียนรู้พื้นที่ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้พบว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนบ้านยางในกลุ่ม เป็นการนำความคิดเรื่องกระบวนการจัดทำแผนชุมชน จากชุมชนไม่เรียงโดยการจัดทำแผน 4 แผนประกอบด้วย แผนอาชีพ แผนสุขภาพ แผนการเงิน แผนเวลา ขยายความคิดเรื่องการเรียนรู้ การจัดทำแผนแม่บทชุมชนให้กับสมาชิก ประชาชนในบ้านยางในกลุ่มขยายผลสู่ชุมชนท้องถิ่นในการทำแผนชุมชนสู่การปฏิบัติซึ่งหลักในการนำแผนสู่การปฏิบัติจะยึดหลักการจัดการทุนและสวัสดิการชุมชนเครือข่าย และสิ่งแวดล้อม หลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และฐานทรัพยากรในชุมชน เป็นหลักซึ่งปัจจุบันการพัฒนาชุมชนบ้านยางในกลุ่มถือได้ว่าเป็นต้นแบบชุมชนท้องถิ่นลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผู้การอยู่ดี กินดี อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งมีการต่อยอดขยายผลพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่

ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ปฏิบัติการเรียนรู้ของนักศึกษา ศรช.ช้างกลาง รุ่น 54 และคนในชุมชนร่วมกับภาคีพัฒนาอื่น ๆ เพื่อต้องการศึกษาเรียนรู้หนุนเสริมการพัฒนาภายใต้ขบวนการแผนแม่บทชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาหลัก ๆ คือ การจัดการทุนสวัสดิการ เครือข่ายในเชิงบูรณาการเพื่อการขับเคลื่อนไปสู่ชุมชน อยู่ดีกินดี

จากขบวนการเรียนรู้ชุมชนได้ค้นพบทุนและศักยภาพของชุมชนหลัก ๆ ดังนี้

1. ทุนคนมีมากมาย ได้แก่ หมอพื้นบ้าน แกนนำธรรมชาติผู้นำท้องถิ่น ท้องที่ ผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ประวัติศาสตร์ชุมชน แกนนำสตรี แกนนำเยาวชน แกนนำกลุ่มจิตอาสา เป็นต้น
2. ทุนทางธรรมชาติ ได้แก่ ฝั่ง พันธุ์กรรมพืช คลองธรรมชาติ อากาศบริสุทธิ์ เป็นต้น
3. ทุนกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ระบบไฟฟ้า ระบบประปาหมู่บ้าน หอกระจายข่าว หอประชุม วัด ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น
4. ทุนกลุ่มและองค์กร ได้แก่ กลุ่มกองทุนออมทรัพย์บ้านยางในกลุ่ม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหัตถกรรมไม้กวาด กลุ่มผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เลี้ยงผึ้ง กลุ่มอสม. กลุ่มชรบ. องค์กรภาคี ได้แก่ พัฒนาชุมชน กศน. รพ.สต. เกษตร พัฒนาที่ดิน อบต.
5. ทุนทางอาชีพ ได้แก่ ทำสวนมังคุด ทูเรียน สวนยางพารา เศรษฐกิจพอเพียง รับจ้าง
6. ทุนทางสังคม ได้แก่ งานลากพระ รดน้ำผู้สูงอายุ ประเพณีเดือนสิบ ประเพณีวัฒนธรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ให้ทานไฟ เป็นต้น

7. ทุนเงิน ใต้แก่ กองทุนออมทรัพย์บ้านยางในกลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน
8. ทุนระบบสุขภาพ ใต้แก่ อสม. ระบบคัดกรอง การออกกำลังกาย พืชผักปลอดสารพิษ อาหารปลอดภัย การลงเยี่ยมบ้าน การกำจัดขยะ เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าล้าหลัง คนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความนิยมและสืบสานกันมากนัก ส่วนใหญ่แล้วมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกเล่ากันเป็นการภายใน เช่น สูตรทำอาหาร หรือตำรับตำราต่าง ๆ ทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป อาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 10 ลักษณะ ได้ดังนี้

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา

ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านยางในกลุ่มซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม

เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดึกดำบรรพ์ที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญของบ้านยางในกลุ่มซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น เช่น การทำบุญเดือนสิบ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน

เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสาย กลายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น เช่น การทำไม้กวาดดอกหญ้า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน

นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไปเกินความต้องการ สามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาบริโภคอีกด้วย เช่น ผักกูด ผักแม๊ะ การดองหน่อไม้ ถั่วฝักยาว ทุเรียนกวน จำปาตะกวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลายโดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านยางในกลุ่ม ส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ และรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน เช่น การเล่นสงกรานต์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม

บ้านยางในกลุ่มมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี เช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชนบ้านยางในกลุ่ม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่าง ๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก เพลงบอก มโนราห์ หนังตะลุง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม

เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง เช่น การจักสาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำสวน ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนวอนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร เช่น ผลไม้สุกใหม่ ๆ ก็จะนำไปทำบุญที่วัด หรือมีการเช่นไหว้ดวงสว่างเจ้าที่เจ้าป่า

ขั้นตอนที่ 4 เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายจ่าย หนี้สินมาวิเคราะห์ เตรียมการไปศึกษาดูงาน

แนวทางแก้ไขปัญหาแผนพัฒนาหมู่บ้าน

1. ระดับบุคคล

- 1.1 ปรับแนวคิดทัศนคติให้ทันยุคทันสมัย
- 1.2 สนับสนุนให้มีการเพิ่มความรู้ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ
- 1.3 ใช้หลักภูมิปัญญาพัฒนาบุคคล
- 1.4 ต้องเข้าใจปัญหา และแก้ปัญหาในทางสร้างสรรค์

2. ระดับครอบครัว

- 2.1 ลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย ประหยัด อดออม
- 2.2 เอาชนะใจตนเอง โดยการลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง
- 2.3 เข้าร่วมกลุ่มเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ
- 2.4 แสวงหาโอกาส ให้เข้าถึงการช่วยเหลือของภาครัฐ

3. ระดับหมู่บ้าน

- 3.1 รวมตัวกันเป็นกลุ่ม สร้างเครือข่าย และร่วมกันแก้ไขปัญหา
- 3.2 สร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 3.3 นำภูมิปัญญามาจัดการทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหของหมู่บ้าน
- 3.4 สร้างภูมิคุ้มกัน โดยมีแผนงาน และ โครงการต่าง ๆ ให้ครอบคลุมทุกด้าน

ทุนทางสังคมของชุมชน

จากการจัดเก็บข้อมูลของชุมชน ปรากฏว่าชุมชนมีทุนทางสังคมอยู่มากมายได้แก่

1. มีกลุ่ม/องค์กร ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางการเงินหรือกลุ่มอาชีพ และกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ ที่คนในชุมชนสามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิก และเรียนรู้เพื่อร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน
2. มีสวัสดิการของชุมชนที่ชุมชนบริหารเอง เพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาส หรือได้รับความเดือดร้อน เช่น กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น
3. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นแหล่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์และมีการสืบทอดไม่ให้อสูญหาย และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาหมู่บ้านได้

ทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน

1. ทุนทางทรัพยากร จากสภาพพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ สามารถปลูกพืชทางการเกษตร คือ มังคุดที่เป็นพืชเศรษฐกิจสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนได้มาก นอกจากนี้ก็ยังมียางพาราที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง

2. ด้านเงินทุน ชุมชนมีองค์กรการเงินชุมชนอยู่หลายองค์กร เช่น กองทุนหมู่บ้าน ซึ่งบริการเงินทุนสำหรับสมาชิกที่ต้องการนำไปเป็นทุนในการประกอบอาชีพ กองทุนนี้จะสะสมทรัพย์สินที่สมาชิกสามารถนำไปใช้จ่ายเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในครอบครัวได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินนอกระบบ

ความต้องการหรือความคาดหวังของชุมชน

1. อยากให้ชุมชนอยู่ดีมีสุข เศรษฐกิจดี
2. ไม่มีหนี้สิน
3. ให้ชุมชนใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
4. ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน
5. ต้องการมีรายได้เพิ่ม มีอาชีพเสริม
6. ต้องการมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง
7. สร้างความสามัคคีในชุมชน
8. ให้ทุกคนมีศีลธรรม อนุรักษ์ประเพณี รักษาสิ่งแวดล้อม

ผลการวิเคราะห์

1. เกิดกระบวนการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กร
2. ได้พื้นที่ไปศึกษาดูงาน

ขั้นตอนที่ 5 เวทีที่ 4 นำข้อมูลการไปศึกษาดูงานมาวิเคราะห์ รวมทั้งข้อมูลทรัพยากรและกลับไปเตรียมการระดม “วิสัยทัศน์” ของแต่ละครัวเรือนหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน นำมาปรับให้เป็นแผนแม่บทชุมชน

การศึกษาดูงาน เป็นเครื่องมือที่ชุมชนใช้เรียนรู้เพื่อรู้จักโลกและสังคมภายนอก เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน เพื่อนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง

การศึกษาดูงานจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น การเตรียมการ เพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นหรือข้อมูลทั่วไปของชุมชน จุดเด่นหรือประสบการณ์เด่นของชุมชนและเตรียมคำถามที่เหมาะสมกับชุมชนที่จะไปศึกษาดูงาน การจัดการ

ในระหว่างศึกษาดูงาน มีวิธีอย่างไร มีใครเป็นพี่เลี้ยงเป็นผู้สรุปเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างผู้ศึกษาดูงานและชุมชนที่ถูกศึกษา และข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาดูงานในแต่ละครั้ง ซึ่งจะต้องสรุปให้ตรงประเด็น

การฝึกอบรม เป็นเครื่องมือเรียนรู้ที่ให้ข้อมูลเชิงลึกหรือเทคนิคเฉพาะด้านในเรื่องใดเรื่องหนึ่งทั้งในด้านการผลิต แปรรูป และบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากเครื่องมือเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันยังมีเครื่องมืออื่นๆ อีกมาก โดยเฉพาะเครื่องมือที่ผ่านมาจากองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ชุมชนมีโอกาสมากขึ้นที่จะนำมาใช้เพียงแต่ต้องรู้จักและเข้าใจธรรมชาติของเครื่องมือแต่ละชนิด ไม่ยึดเทคนิคหรือเล่นตามกระแส

องค์ประกอบการเรียนรู้ 3 อย่าง คือ

1. คน ในชุมชนซึ่งมีทั้งผู้รู้และผู้ไม่รู้
2. ความรู้ / ภูมิปัญญา ของชุมชนในสาขาต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านการเกษตร สุขภาพ หัตถกรรม วรรณกรรม การจัดการ ปกครอง แปรรูป ด้านพืช ด้านสัตว์ หางของป่า การออมทรัพย์ เป็นต้น
3. ทรัพยากรการผลิต และความหลากหลายในชุมชนมีอยู่มากมายที่คนยังไม่รู้คุณค่า และสามารถนำมาพัฒนาได้ในทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

ผลการวิเคราะห์

จัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน สามารถนำมาปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้นดังนี้

1. อบรมผู้นำชุมชน
2. อบรมเยาวชนด้าน ลด ละ เลิกอบายมุข
3. อบรมผู้นำธรรมชาติ และภูมิปัญญา
4. จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้
 - 4.1 ปลูกมะนาวในปล้องซิเมนต์
 - 4.2 แพทย์แผนไทย
 - 4.3 การเลี้ยงผึ้ง
 - 4.4 สวนมั่งคุดต้นแบบ
 - 4.5 อาหารพื้นบ้าน
 - 4.6 สวนผักกูด
 - 4.7 ช่างตีเหล็ก
 - 4.8 เครื่องจักสาน
 - 4.9 ปู่ยชีวาภาพ

- 4.10 นวดแผนไทย
5. สร้างระบบสวัสดิการที่ก้าวหน้า ช่วยเหลือ คนยากไร้ คนด้อยโอกาส
 6. อบรมการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
 7. จัดทำบ้านนอกระบบเพื่อผู้ด้อยโอกาส
 8. ส่งเสริมอาชีพราษฎร
 - 8.1 อาชีพเลี้ยงผึ้ง
 - 8.2 อาชีพปฎิชีวนภาพ
 - 8.3 ปลูกพริกชี้ฟ้า / พริกไทย
 - 8.4 ปลูกผักสวนครัว
 - 8.5 ปลูกข้าวไร่
 10. จัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - 10.1 ครอบครัวยุวชน
 - 10.2 ครอบครัวยุวชนเศรษฐกิจพอเพียง
 - 10.3 จัดตั้งกองสวัสดิการชุมชน
 - 10.4 โครงการออมทรัพย์วันละบาท
 11. การจัดการด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 11.1 อนุรักษ์แหล่งน้ำ
 - 11.2 อนุรักษ์สัตว์ป่า สัตว์น้ำ
 - 11.3 การจัดการขยะ
 - 11.4 พัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

**ขั้นตอนที่ 6 เวทีที่ 5 การยกร่างแผน โดยการนำเสนอข้อมูลทั้งหมด และยกร่างแผนงาน
โครงการ และกิจกรรม**

โครงสร้างและกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน

1. การคัดเลือกผู้นำชุมชนเป็นคณะทำงาน

จำนวนคณะทำงาน ถ้าทำแผนระดับตำบลคณะทำงานจำนวน 40 คน ต่อตำบล

ถ้าทำระดับหมู่บ้าน จำนวนคณะทำงาน 15 – 20 คน

เกณฑ์การคัดเลือก 1. เป็นผู้นำมีบทบาทในกลุ่มกิจกรรมหรือองค์กรชุมชนใดองค์กรหนึ่ง
ในพื้นที่ตำบล/หมู่บ้าน ความเป็นผู้นำมีองค์กรชุมชนและกิจกรรมพัฒนาเป็นเวทีแสดงออก

2. เป็นผู้รู้ เป็นผู้นำทางความคิด รอบรู้เรื่องราว เหตุการณ์ความเคลื่อนไหวในสังคม มีข้อมูล มีความสัมพันธ์กับสังคมและโลกกว้าง

3. เป็นผู้ที่มีทักษะความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น ขยายพันธุ์ไม้ หมอยา หมอนวด ช่างไม้ ช่างตีเหล็ก ทอผ้า ทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ การทำบัญชี การบริหารจัดการ การประสานงานภายนอก เป็นต้น

บทบาท

1. เป็นเจ้าของเวทีการเรียนรู้
2. เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
3. จัดเวทีต่อเนื่องในระดับชุมชน (หมู่บ้าน)

2. ข้อมูลเพื่อการเรียนรู้

ข้อมูลที่น่าเข้าสู่เวทีการเรียนรู้ แบ่งเป็นได้ 4 กลุ่ม คือ

1. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน คือ ข้อมูลมือสอง ที่ผู้นำสามารถนำมาจากหมู่บ้านของตนเอง และข้อมูลที่อยู่รอบต. แต่ไม่ควรรวบรวมเอาข้อมูลที่ รอบต.อย่างเดียว แต่เน้นให้ผู้นำซึ่งเป็นคณะทำงานหาข้อมูลมานำเสนอด้วยตนเอง

2. ข้อมูลปัญหาและสาเหตุ คือ ข้อมูลที่เน้นให้มีการนำเสนอจากหมู่บ้าน แต่ไม่ใช่การจัดทำรายการปัญหา ควรมีการวิเคราะห์วิเคราะห์ ที่มา สาเหตุ ผลกระทบของปัญหา ความพยายามในการแก้ปัญหาที่ผ่านมาในอดีต เพื่อให้เห็นพัฒนาการ

3. ข้อมูลชุมชนต้นแบบ เน้นให้เกิดการเรียนรู้ วิธีคิด วิธีให้คุณค่า วิธีปฏิบัติ วิธีการจัดการรูปแบบกิจกรรมของชุมชนต้นแบบ

4. ข้อมูลศักยภาพของชุมชน ประกอบด้วย

- 4.1 คน (ผู้รู้)
- 4.2 ความรู้/ภูมิปัญญา
- 4.3 ทรัพยากร และความหลากหลาย
- 4.4 ผลผลิต
- 4.5 องค์กรชุมชน

การนำข้อมูลเข้าสู่เวทีเรียนรู้ ควรให้ผู้นำมีบทบาทในการเก็บ รวบรวม สรุปและนำเสนอในเวที มีผู้ประสานงานจับประเด็นนำไปสู่การวิเคราะห์ หรือมีวิทยากรท้องถิ่นนำเสนอความคิดเห็น ร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ และให้มีการเชื่อมโยงระหว่างปัญหา แต่ละปัญหา เช่น พี่ชเรษฐภกิจนำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน์ ราคาพืชและผลผลิตตกต่ำทำให้ขาดทุนและเป็นหนี้ ปัญหาด้านทุนการผลิตสูงเพราะปุ๋ย สารเคมีมีราคาแพง ปัญหายางพาราเป็นปัญหาที่เกิดจากนโยบายระดับชาติที่ไม่ต่อเนื่อง (การเมือง) เป็นต้น

กรณีของการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ควรจะเปิดประเด็นให้มีการเชื่อมโยงไปถึงอดีตให้เห็นถึงพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนแต่ละด้าน เพื่อให้เป็นวิธีการที่ชุมชนจัดการกับปัญหาในอดีต (ซึ่งมีลักษณะการพึ่งตนเอง ไม่มีความคิดพึ่งพาภายนอก)

3. เครื่องมือในการเรียนรู้

การเรียนรู้ของชุมชนจะต่างจากการศึกษาในระบบอื่นอยู่บ้างตรงที่ชุมชนเรียนรู้จากการปฏิบัติจากสถานการณ์จริงในชีวิต แต่สิ่งที่เหมือนกัน คือการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลของตนเอง ซึ่งไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดสามารถรวบรวมข้อมูลประเภทนี้ให้ชุมชนได้อย่างครบถ้วน ชุมชนจึงต้องสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บและรวบรวมข้อมูลเหล่านี้ให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้เครื่องมือเรียนรู้ของชุมชน จึงหมายถึงวิธีการ อุปกรณ์ รวมทั้งสิ่งอื่น ๆ ที่จะทำให้ชุมชนได้มาซึ่งข้อมูลสำหรับพัฒนาตนเอง

การเรียนรู้ของชุมชนตลอดช่วงพัฒนาการที่ผ่านมา พบว่าชุมชนได้นำเครื่องมือหลายอย่างมาใช้ในการเรียนรู้ตนเองและโลกภายนอกตลอดเวลา เครื่องมือสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

3.1 บันทึกร เป็นแบบการเรียนรู้ของชุมชนเริ่มต้นจากกิจกรรมง่าย ๆ ที่ไม่ซับซ้อน และสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง เช่น การออมทรัพย์ การแปรรูปผลผลิต และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น การปฏิบัติงานตามเนื้อหาของกิจกรรมรวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจะถูกบันทึกไว้ทั้งในรูปของลายลักษณ์อักษร และความทรงจำ ซึ่งจะกลายเป็นข้อมูลที่มีค่าต่อการเรียนรู้ของชุมชนในขณะนั้นและในเวลาต่อมา

3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ชุมชนนำมาใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ของตนเอง เป็นเครื่องมือที่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านทั่วไปคุ้นเคยและมีประสบการณ์ในการใช้เครื่องมือแบบนี้ร่วมกับหน่วยงานรัฐและเอกชนมาก่อน

หลักสำคัญในการนำแบบสัมภาษณ์มาใช้ คือชุมชนเป็นผู้กำหนดเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการ และนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจ แก่ใจ และพัฒนาชุมชนของตน หากจะเปรียบเทียบกับแบบสัมภาษณ์ที่ชุมชนเคยร่วมกับบุคคลและองค์กรภายนอก ก็จะเห็นความแตกต่างในประเด็นนี้ เพราะแบบสัมภาษณ์ที่ลงสู่ชุมชนก่อนหน้านี้นั้น ถูกกำหนดเนื้อหาที่ต้องการหรือประเด็นคำถามมาแล้ว โดยบุคคลหรือองค์กรภายนอกและบุคคลหรือองค์กรภายนอกจะนำข้อมูลที่ได้อไปวิเคราะห์นอกชุมชน ชุมชนไม่มีโอกาสเรียนรู้จากข้อมูลของตนเอง และแทบจะไม่ได้ประโยชน์จากแบบสัมภาษณ์ในช่วงที่ผ่านมา

ชุมชนนำข้อมูลที่ได้อจากสัมภาษณ์มาใช้ในการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาตนเอง เช่น นำข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ และภูมิปัญญาที่มีมาจัดทำโครงการวิสาหกิจชุมชน แปรรูปหรือสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มรายได้ และทดแทนการซื้อหาจากภายนอก เป็นต้น

3.3 เวทีการเรียนรู้ เวทีการเรียนรู้หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ระบบจัดการการเสวนาของชุมชน พัฒนามาจากวงสังคมที่ทางอีสานเรียกว่า “โศ” ทางภาคใต้ใช้ “การกินน้ำชา” หรือสภากาแฟ เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ และความคิดเห็น เวทีการเรียนรู้จึงไม่ได้มีความหมายเพียงการนัดคนมาชุมชนและพูดคุยกัน ต้องสื่อความหมายในมิติทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ต้องมีการเตรียมการก่อนการประชุม การกำหนดประเด็นการพูดคุย และประเด็นต่อเนื่องจากการเสวนา มีการจัดระบบการประชุม มีการบันทึก มีการกำหนดประเด็นและสร้างเวทีย่อยอย่างต่อเนื่องหลังการประชุม และจัดการเสวนาเป็นเวทีย่อยหลายครั้งโดยมีการเชื่อมโยงให้ประเด็นและเนื้อหาให้ต่อเนื่องกัน

ประเด็นเนื้อหาที่สำคัญในเวทีการเรียนรู้ เช่น เศรษฐกิจชุมชน (รายจ่าย รายได้ หนี้สิน) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน สุขภาพของชุมชน ผลผลิตของชุมชน ปัญหาและความต้องการของชุมชน แต่ละประเด็นมีข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ เป็นฐานการเรียนรู้ เพื่อให้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ วางอยู่บนฐานความเป็นจริงของสังคม ไม่ใช่ผู้นำว่า เขาว่า เจ้านายว่า และนี่ก็เอาว่า

เวทีการเรียนรู้จะเริ่มต้นจากประเด็นไหนก็ได้ ขึ้นอยู่กับความถนัดของคณะทำงานและวิทยากรกระบวนการ แต่มีหลักสำคัญอยู่ที่ในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลต้องเชื่อมโยงประเด็นเข้าด้วยกันให้ได้โดยทั่วไปประเด็นที่เป็นพื้นฐานของกระบวนการ คือ เริ่มจากเรื่องใกล้ตัวของชาวบ้าน ซึ่งเป็นรูปธรรมที่เข้าใจง่ายที่สุด คือ ประเด็นสุขภาพของคน และเศรษฐกิจของชุมชน รายรับ รายจ่าย หนี้ และของกินของใช้

ผลการวิเคราะห์

ตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์ การบูรณาการแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ยุทธศาสตร์	แผน	โครงการ
การพึ่งตนเอง	1. การผลิตอาหารเพื่อความมั่นคง	1. การเลี้ยงผึ้ง 2. การเลี้ยงปลา 3. การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน 4. การเลี้ยงไก่ไข่ 5. การเลี้ยงกบ 6. การปลูกผักปลอดสาร 7. การปลูกพริกขี้หนู 8. การเลี้ยงหมู 9. การปลูกข้าวไร่
	2. การผลิตของใช้	1. การผลิตปุ๋ยชีวภาพ 2. ผลิตภัณฑ์ทดแทนในครัวเรือน (น้ำยาล้างจาน ฯลฯ)
การจัดการทุนและสวัสดิการ	1. การจัดการเงินทุนของชุมชน	1. กองทุนหมู่บ้าน 2. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 3. กองทุนแม่ของแผ่นดิน 4. การออมวันละ 1 บาท
	2. การจัดสวัสดิการชุมชน	1. กองทุนสวัสดิการชุมชน 2. กองทุนครอบครัวคนดี 3. กองทุนอุดหนุนการผลิต 4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 5. กองทุนสวัสดิการอื่น ๆ
การพัฒนาทรัพยากรและการจัดการผลผลิต	1. การพัฒนาทรัพยากรและผลผลิต	1. โรงเพาะชำต้นไม้ 2. การอนุรักษ์พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ 3. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 4. โฮมสเตย์ 5. ปลูกพืชสมุนไพร 6. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 7. โรงงานน้ำดื่ม
	2. การแปรรูปผลผลิต	1. แปรรูปทุเรียน 2. แปรรูปจำปาคะ 3. แปรรูปมังคุด (กาแฟมังคุด) 4. แปรรูปสมุนไพร
	3. การจัดการสิ่งแวดล้อม	1. การจัดเก็บและคัดแยกขยะ 2. ธนาคารขยะ 3. การผลิตปุ๋ยจากขยะ 4. การพัฒนาภูมิทัศน์หมู่บ้าน
สุขภาพยั่งยืน	1. สุขภาพชุมชน	1. การตรวจสุขภาพประจำปี 2. การออกกำลังกาย 3. เทศกาลอาหารสุขภาพ
การเรียนรู้	1. การเรียนรู้	1. ฐานข้อมูลหมู่บ้าน 2. การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน 3. การพัฒนาศักยภาพเยาวชน 4. ศึกษาตามกิจกรรมในแผนแม่บทชุมชน 5. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 6. การฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพผลผลิต

ขั้นตอนที่ 7 เวทีที่ 6 การทำประชาพิจารณ์ แผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม

การประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน

การประชาพิจารณ์แผนเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เป็นเวทีที่จัดขึ้นเพื่อนำผลและกระบวนการที่ดำเนินการมาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่ข้อมูล ภาพรวมของข้อมูลของหมู่บ้าน ตำบล แผนแม่บทชุมชนและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ยกร่าง มานำเสนอในเวทีให้สมาชิกและประชาชนที่เข้าร่วมได้รับรู้ และให้ประชาชนได้ร่วมกันพิจารณา สอบถาม ปรับปรุงข้อมูลและแผนพัฒนาถึงความเป็นไปได้ มีความเหมาะสม ตรงกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่หรือไม่ หลังจากนั้นก็จัดลำดับความสำคัญของโครงการที่อยู่ในแผนพัฒนาแต่ละด้าน

ขั้นตอนการจัดเวทีประชาพิจารณ์ จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มีวิธีการจัดเวทีประชาพิจารณ์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ

1. การเตรียมจัดคณะทำงาน ทีมงาน ซึ่งก็คือคณะทำงานแผน แบ่งความรับผิดชอบแต่ละด้าน เช่น ด้านข้อมูล ด้านการจัดเวที ด้านการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
2. การเตรียมเอกสารและข้อมูล ซึ่งมีความสำคัญมาก ข้อมูลจะต้องมีการสรุปเป็นชุดข้อมูล และให้เป็นภาพรวมของหมู่บ้านตำบล ที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนา
3. การเตรียมวิทยากร หรือทีมนำเสนอข้อมูลและแผนแม่บทชุมชน อาจจะแบ่งทีมงานเพื่อรับผิดชอบเฉพาะด้าน เช่น ด้านสุขภาพ ด้านทรัพยากร ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้
4. การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มองค์กรในพื้นที่ เพื่อเข้าร่วมเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน และความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งงบประมาณ ความรู้ เครื่องมือ กำลังคน ที่จะเกิดขึ้นต่อไป
5. การเปิดเวทีให้มีการซักถามและแสดงความคิดเห็นหลังจากที่มีการนำเสนอข้อมูลภาพรวมทั้งหมด กระบวนการจัดทำแผน และแผนแม่บทชุมชน เสร็จแล้ว เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ อันจะนำไปสู่การรวบรวมประเด็นและแนวทางเพื่อปรับปรุงแผนให้มีความสมบูรณ์หลังเสร็จสิ้นเวทีประชาพิจารณ์

ผลการวิเคราะห์

1. ได้คืนข้อมูลให้กับชุมชน
2. ได้ขอบคุณผู้นำและชาวบ้านที่ให้ความร่วมมือ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน บ้านยางในกลุ่ม หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. เพื่อได้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 30 คราวเรือน ผลการวิจัยสรุปได้ จาก 6 เวที 7 ขั้นตอน ดังนี้

จากการทำแผนได้ยุทธศาสตร์ 5 ยุทธศาสตร์ 1) การพึ่งตนเองได้แผนการผลิตอาหารเพื่อความมั่นคงและการผลิตของใช้ 2) การจัดการทุนและสวัสดิการได้แผนการจัดการทุนของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชน 3) การพัฒนาทรัพยากรและการจัดการผลผลิตได้แผนการพัฒนาทรัพยากรและผลผลิต การแปรรูปผลผลิตและการจัดการสิ่งแวดล้อม 4) สุขภาพยั่งยืนได้แผนสุขภาพชุมชน 5) การเรียนรู้ได้แผนการศึกษาเรียนรู้ และได้โครงการภาพรวมดังนี้ 1. การเลี้ยงผึ้ง 2. การเลี้ยงปลา 3. การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน 4. การเลี้ยงไก่ไข่ 5. การเลี้ยงกบ 6. การปลูกผักปลอดสาร 7. การปลูกพริกชี้หนู 8. การเลี้ยงหมู 9. การปลูกข้าวไร่ 10. การผลิตปุ๋ยชีวภาพ 11. ผลิตภัณฑ์ทดแทนในครัวเรือน (น้ำยาล้างจาน ฯลฯ) 12. กองทุนหมู่บ้าน 13. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ 14. กองทุนแม่ของแผ่นดิน 15. การออมวันละ 1 บาท 16. กองทุนสวัสดิการชุมชน 17. กองทุนครอบครัวคนดี 18. กองทุนอุดหนุนการผลิต 19. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 20. กองทุนสวัสดิการอื่นๆ 21. โรงเพาะชำต้นไม้ 22. การอนุรักษ์พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ 23. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 24. โฮมสเตย์ 25. ปลูกพืชสมุนไพร 26. แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 27. โรงงานน้ำดื่ม 28. แปรรูปทุเรียน 29. แปรรูปจำปาคะ 30. แปรรูปมังคุด (กาแฟมังคุด) 31. แปรรูปสมุนไพร 32. การจัดเก็บและคัดแยกขยะ 33. ธนาคารขยะ 34. การผลิตปุ๋ยจากขยะ 35. การพัฒนาภูมิทัศน์หมู่บ้าน 36. การตรวจสอบสุขภาพประจำปี 37. การออกกำลังกาย 38. เทศกาลอาหารสุขภาพ 39. ฐานข้อมูลหมู่บ้าน 40. การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน 41. การพัฒนาศักยภาพเยาวชน 42. ศึกษาดูงานตามกิจกรรมในแผนแม่บทชุมชน 43. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และ 44. การฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพผลผลิต

อภิปรายผลการวิจัย

บริบทชุมชนบ้านยางในกลุ่มเดิมมีการทำนาแต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนพื้นที่เป็นสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และสวนผลไม้ทำให้พื้นที่ไม่มีการปลูกข้าวต้องซื้อข้าวกินและไม่ได้ปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์ไว้กินต้องไปซื้อที่ตลาดซึ่งมีสารปนเปื้อนทำให้สุขภาพไม่แข็งแรงเกิดเจ็บป่วยดังนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดทำกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่มขึ้น

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สรุปจากประสบการณ์ของชุมชน และชุมชนอื่น ๆ ที่นำกระบวนการเรียนรู้แบบชุมชนไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นให้คนที่เข้าร่วม รู้จักตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จัก โลกแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและชุมชนของตนเองซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประยงค์ รัตนรงค์

การเรียนรู้ตนเอง รู้จักชุมชนของตนเอง และรู้จักโลก ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน เน้นการเรียนรู้บนฐานความเป็นจริงของชีวิตและชุมชน ไม่ใช่การเรียนรู้ที่วางอยู่บนฐานความต้องการ (โลกะ) ที่ถูกกระตุ้นโดยคนอื่น หรือโดยปัญหา หรือโดยความหลงผิดเพราะโลกวัตถุนิยม เป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริงของคนและชุมชน ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของข้อมูล การเรียนรู้จะต้องทำความเข้าใจให้ปรากฏโดยการจัดทำข้อมูลของครอบครัวและชุมชน ข้อมูลที่รวบรวมได้จะผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง จะใกล้เคียงหรือตรงกับความเป็นจริงขึ้นอยู่กับกระบวนการ ระเบียบ และวิธีการจัดการในการเก็บข้อมูล ดังนั้น ข้อมูลในกระบวนการจัดทำแผนจึงมี 2 มิติสำคัญ คือ ข้อมูลเชิงกระบวนการ และข้อมูลเชิงระบบ ซึ่งเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

1. ข้อมูลเชิงกระบวนการ หมายถึง การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลต้องดำเนินการโดยคนในชุมชน ไม่ใช่คนของหน่วยงานภายนอกชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนทุกครอบครัวต้องทบทวนตัวเอง และบันทึกความจริงของชีวิตและครอบครัวของตนเองลงในแบบบันทึกหลังจากทบทวนแล้ว มีคำถามหลายประเด็นคำถามที่ช่วยให้คนและครอบครัวได้ทบทวนตัวเอง เช่น แรงงานในครัวเรือน ชนิดของพืชและจำนวนที่เพาะปลูก ชนิดของสัตว์และจำนวนที่เลี้ยง พันธุ์กรรมพืชและสัตว์ตามธรรมชาติที่พบในที่ดินทำกินของตนเอง รายได้และที่มาของรายได้ของครอบครัว รายจ่ายของครอบครัว หนี้สินของครอบครัว ทักษะเฉพาะของสมาชิกในครอบครัว สุขภาพและการดูแลรักษาสุขภาพของคนในครอบครัว เป็นต้น ข้อมูลในเชิงกระบวนการ จึงมีความหมายว่า “เจ้าของความเป็นจริงหรือเจ้าของข้อมูลเป็นคนทำข้อมูลตนเอง” ไม่ใช่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ให้คนอื่นสอบถาม และนำข้อมูลไปใช้สร้างประโยชน์ให้กับเฉพาะกลุ่ม เฉพาะคน โดยเจ้าของข้อมูลนอกจากไม่ได้รับประโยชน์แล้ว บ่อยครั้งกลับเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของคนอื่น

2. ข้อมูลเชิงระบบ หมายถึง ระบบและวิธีการจัดการของครอบครัวและชุมชนในการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล ในระดับชุมชนมีคณะทำงานคณะหนึ่ง การคัดเลือกคณะทำงานที่ดี คือ การเลือกผู้นำกลุ่มจากการจัดกลุ่มประชากรตามความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เครือญาติ หย่อมบ้าน กลุ่มบ้าน เป็นต้น เพราะการทำข้อมูลภายในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมจะได้ความจริงมากกว่า และได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนกว้างขวางกว่า การใช้วิธีการให้คณะทำงานทบทวนและบันทึกข้อมูลของตนเองก่อนนำไปขยายการจัดทำข้อมูลอีก และการใช้วิธีการประกาศข่าวสารผ่านสถาบันศาสนา ผ่านกิจกรรมในวันสำคัญที่มีคนมาชุมนุมจำนวนมาก หรือผ่านสถาบันการศึกษาในชุมชน พบว่าเป็นวิธีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และที่สำคัญที่สุด คือ การไม่กำหนดการทำข้อมูลให้สั้นเกินไป เพราะการเร่งรัดจะทำให้วิธีการที่ดีไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ

ส่วนการจัดการที่มอบหมายให้ผู้นำหนึ่งคนหรือกลุ่มหนึ่งดูแลทั้งชุมชนหรือมีค่าตอบแทนให้ผู้นำชุมชนเป็นวิธีการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ เพราะไม่มีใครมีเวลาว่างมากพอที่จะมาทำงานข้อมูลเป็นงานหลักและสร้างความแปลกแยกให้กับชุมชน เพราะเป็นการรับจ้างทำข้อมูล การจัดการโดยยกเลิกการเก็บข้อมูล นำเอาข้อมูลที่หน่วยงานมีอยู่แล้วมาใช้เลย หรือใช้ที่ประชุมเป็นที่ประเมินข้อมูล วิธีการเหล่านี้จะได้ข้อมูลที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนมาก และเป็นวิธีการที่ละเอียดหรือไม่ให้ความสำคัญกับข้อมูลในเชิงกระบวนการ ทำไปเพื่อให้เสร็จเป็นรูปเล่มเป็นพอ ส่งผลให้ขาดการทบทวนความจริงของชีวิต ครอบครัว และชุมชนของตนเอง

ในระดับครอบครัว วิธีการจัดการที่ดีประการหนึ่ง คือ ให้ลูกหลานเป็นคนซักถามและบันทึก เพราะมีชาวบ้านน้อยคนที่ตั้งใจหรือสามารถปิดบังความจริงของครอบครัวกับลูกหลานได้ หลายชุมชนที่ได้รับความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาในชุมชน ใช้วิธีการจัดการแบบนี้อย่างได้ผลจากการทำข้อมูลเชิงกระบวนการและเชิงระบบ ก้าวต่อไปในกระบวนการจัดทำแผน

3. ฐานข้อมูล ข้อมูลเชิงระบบจะพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน เมื่อนำความจริงของทุกครอบครัวที่บันทึกไว้มารวมกันเป็นข้อมูลภาพรวมระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล แล้วคืนแบบบันทึกนั้นให้กับเจ้าของข้อมูล เพื่อเก็บไว้ทบทวนและพิจารณาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภายหน้า การรวบรวมข้อมูลสามารถทำได้ 2 รูปแบบ แบบแรกเรียกว่า ระบบประมวลผลโดยใช้คนทำ มีแบบสรุปข้อมูลเป็นเครื่องมือ บางชุมชนนำเด็กนักเรียนมาช่วยลงข้อมูลและสรุปข้อมูลในแบบประมวลผล ทำให้สมาชิกในชุมชน เด็ก และเยาวชนได้รับรู้ความเป็นจริงของชุมชน แบบที่สองเรียกว่า ระบบประมวลผลบนเครื่องคอมพิวเตอร์ให้เครื่องประมวลผลให้ ทั้งสองแบบมีข้อเด่น

ต่างกัน แบบแรก คนทำเรียนรู้จากข้อมูลได้มากกว่า แบบที่สองสามารถจัดเก็บข้อมูลได้ดีกว่า ทั้งสองแบบสามารถใช้ร่วมกันได้ โดยเริ่มจากแบบแรกและบันทึกเก็บโดยแบบที่สอง

4. การเรียนรู้ ข้อมูลเชิงกระบวนการก่อให้เกิดการเรียนรู้ในหมู่บ้านที่เข้าร่วม การเรียนรู้แรกสุด คือ รู้จากการทบทวนตัวเองของคนและครอบครัว การเรียนรู้ในลำดับต่อมา คือ รู้จากข้อมูลภาพรวมของชุมชนผ่านขั้นตอนการนำข้อมูลเข้าสู่เวทีเรียนรู้ สังเคราะห์ วิเคราะห์

การเรียนรู้ในระดับแรก คือการเรียนรู้ของครอบครัว การทบทวนและทำบันทึกจะช่วยให้อุปกรณ์รู้ว่า สภาพเศรษฐกิจ สังคม ทักษะความรู้ ฯลฯ ของครอบครัวเป็นอย่างไร รู้ศักยภาพและข้อจำกัดของครอบครัว

การวิเคราะห์การจัดทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในลุ่ม

แผนแม่บทชุมชนบ้านยางในลุ่ม คือ ผลผลิตของการเรียนรู้ที่ขณะทำงานนำข้อมูลความรู้ที่ได้มาจากการสำรวจรวบรวมการศึกษาชุมชนต้นแบบ นำมาสังเคราะห์เข้าด้วยกันเพื่อหาทางออก

การแก้ปัญหาและการพัฒนาการสังเคราะห์จะได้กรอบในการจัดทำแผนดังนี้

1. การนำเสนอกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาที่มีการนำเสนอในเวทีเรียนรู้ ข้อสรุปของปัญหาและสาเหตุจะเป็นเกณฑ์วัดว่า กิจกรรมนั้นวางอยู่บนพื้นฐานปัญหาของชุมชนจริงหรือไม่ และมีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ ได้จริงหรือไม่

2. การนำเสนอกิจกรรมเพื่อการพัฒนาในเวทีเรียนรู้ ข้อสรุปของการวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพของชุมชน (คน ทรัพยากร ผลผลิต ความรู้) จะเป็นเกณฑ์วัดว่ากิจกรรมนั้นวางอยู่บนศักยภาพด้านไหน กิจกรรมที่ไม่ได้วางอยู่บนศักยภาพด้านใดด้านหนึ่งเลย จะมีแนวโน้มที่ไม่ประสบความสำเร็จ

3. รูปแบบ วิธีคิด วิธีให้คุณค่า วิธีปฏิบัติ วิธีการจัดการของชุมชนต้นแบบ เป็นกรอบในการตรวจสอบความคิดเบื้องหลังกิจกรรมที่นำเสนอ เพราะชุมชนต้นแบบจะให้แรงคล้อยในการคิด การสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของนักวิชาการ เช่น การตั้งสภาผู้นำชุมชนของไม้เรียง (ประยงค์ ธรรมรงค์) ของชาวบ้านหนองกลางดง และชุมชนบ้านหนองสาหร่าย การตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินแบบชุมชนคลองเปี้ยะ การพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมของท้องถิ่นแบบชุมชนบ้านห้วยหิน ป่าตะวันออก (ผู้ใหญ่วินบูลย์ เข็มเฉลิม) เป็นต้น

4. การทำแผนที่ดีไม่ใช่การเริ่มต้นจากการสำรวจความต้องการ ด้วยการถามว่าแต่ละหมู่บ้านอยากทำโครงการอะไร อยากได้อะไร แผนแม่บทที่ดี คือ แผนที่ต้องมีการเชื่อมโยงจาก

ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่มข้างต้นที่กล่าวมา และไปสู่การนำเสนอว่า ชุมชนควรทำกิจกรรมอะไรบ้าง ถึงแม้ว่าถึงที่สุดชาวบ้านจะบอกว่า ต้องการทำนั้นทำนี้ แต่ไม่ได้เกิดจากการกระตุ้นของกระบวนการ เพราะกระบวนการได้กระตุ้นโดยเชื่อมโยงจากข้อมูลทั้ง 4 กลุ่ม ไว้ก่อน ความต้องการจะถูกตรวจสอบโดยเวทีอย่างจริงจัง

5. กิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรม ที่เกิดจากการวิเคราะห์ในเวทีการเรียนรู้แต่ละครั้งนำไปสู่การจัดหมวดหมู่ของกิจกรรมขึ้นเป็นโครงการ โครงการหนึ่ง ๆ อาจจะมีหลายกิจกรรม

6. โครงการหลาย ๆ โครงการ นำไปสู่การจัดหมวดหมู่โครงการเป็นแผนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านด้านต่าง ๆ

7. แผนแม่บทชุมชน ที่สรุปได้อาจจะแบ่งได้เป็น 7 ด้าน คือแผนด้านเกษตรยั่งยืน สิ่งแวดล้อม กองทุนและสวัสดิการชุมชน ธุรกิจชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน การเรียนรู้และสุขภาพชุมชน แผนทั้ง 7 ด้าน เป็นเพียงกรอบกว้าง ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณาว่าแผนของแต่ละชุมชนจะมีกี่ด้าน ด้านไหนบ้าง

ทั้งนี้แผนพัฒนาและกิจกรรมแต่ละด้านของแต่ละชุมชน ต้องขึ้นอยู่กับบริบท ข้อมูล ความเป็นจริงและศักยภาพ ทรัพยากร ผลผลิต และปัญหาของชุมชนนั้น ๆ

หัวใจของกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในลุ่ม

การจัดกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน หัวใจของกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ความพร้อมของผู้นำชุมชนหรือคณะทำงาน
2. ทีมงานหรือกลุ่มคนที่ต้องมีการทำงานต่อเนื่องในชุมชน
3. การจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในชุมชน
4. ความรู้ความเข้าใจในเครื่องมือและกระบวนการ วิธีการจัดเก็บข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับกิจกรรมการแก้ปัญหา
6. การสลายความเกรงใจกันเองของผู้นำชุมชนในเวทีวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน
7. สุดท้ายต้องไม่ลืมว่าแผนที่เกิดขึ้นคือแผนแม่บทของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. แผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ใช้เฉพาะบ้านยางในกลุ่มเท่านั้น
2. คนในชุมชนเกิดกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน “ 6 เวที 7 ขั้นตอน ” ที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์และครอบคลุมทุกด้านในชุมชนบ้านยางในกลุ่ม
3. สามารถนำแผนแม่บทชุมชนบ้านยางในกลุ่มไปปรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนอื่น
4. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยแนะนำให้ทำงานวิจัยเรื่อง “ แผนชีวิตระดับครอบครัว ”

บรรณานุกรม

- เฉลิมชัย บุญนำ. (2546). **คนจนในธุรกิจยางพารา ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช**. ชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประยงค์ รัตนรงค์. (2558). **บันทึกประสบการณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดบางกอกบล็อก.
- _____. (2560). **เขียนคำชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- พรพิไล เลิศวิชา. (2531). **200 ปี คีรีวง**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.]
- วิโรจน์ คงปัญญา. (2555). **กระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา บ้านห้วยเตง ตำบลทอนหงส์ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- สายทิพย์ สุกดีพันธ์. (2534). **อุดมการณ์พัฒนาการสาธารณสุขมูลฐานในประเทศไทยปัญหาผู้นำกับกำหนดนโยบายแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจิรา วิจิตร. (2550). **องค์กรชุมชนที่มีการจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้ : กรณีศึกษาศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2551). **แผนแม่บทชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2553). **ร้อยคำที่ควรรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม
ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นโดยนักศึกษาศรีวิชัย สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ด้านการขยายความรู้ในทางวิชาการ และนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชน โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 3 ข้อมูลบันทึกการถ่าย

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อ ผู้วิจัยจะไม่เปิดเผยชื่อผู้ตอบ กรุณาตอบคำถามตามความจริง

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความกรุณา

นายสมชาย ศรีเพิ่ม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ () นาย / () นาง / () นางสาว.....นามสกุล.....ชื่อเล่น.....

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน.....

เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....เชื้อชาติ.....

ศาสนา.....ภูมิลำเนาเดิม.....

อาชีพหลัก.....อาชีพรอง.....

ที่อยู่ตามบัตรประจำตัวประชาชน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ซอย.....

ถนน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....

ที่อยู่ปัจจุบัน (ถ้าเหมือนตามบัตรประจำตัวประชาชนไม่ต้องกรอก)

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ซอย.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

สถานภาพ () โสด () สมรส () แยกกันอยู่ () หม้าย/หย่าร้าง จำนวนบุตร.....คน

ประวัติการศึกษาสูงสุด.....

ตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบในกลุ่ม/เครือข่าย.....

แบบสัมภาษณ์		ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว			
		ลำดับที่			
ชื่อ		นามสกุล		อายุ	ปี
ที่อยู่	บ้านเลขที่	หมู่ที่		ชื่อหมู่บ้าน	
ตำบล		อำเภอ		จังหวัด	
สมาชิกที่อยู่ร่วมกัน	คน	แยกเป็น	เด็กเล็ก	คน	เด็กในวัยเรียน
พิการหรือทำงานไม่ได้	คน	อยู่ในวัยชรา		คน	ทำงานอยู่ในหมู่บ้าน
ตกงานกลับมาอยู่บ้าน	คน	ไปทำงานต่างถิ่น		คน	แยกเป็น
ไปทำงานต่างถิ่นชั่วคราว		คน			
ชื่อ - นามสกุล	1.	ไปทำงานต่างถิ่น ย้ายไปอยู่ประจำ		คน	
อายุ		ชื่อ - นามสกุล	1.		
งานที่ทำ		อายุ			
รายได้		งานที่ทำ			
รายได้		รายได้			
ชื่อ - นามสกุล	2.	ชื่อ - นามสกุล	2.		
อายุ		อายุ			
งานที่ทำ		งานที่ทำ			
รายได้		รายได้			
ชื่อ - นามสกุล	3.	ชื่อ - นามสกุล	3.		
อายุ		อายุ			
งานที่ทำ		งานที่ทำ			
รายได้		รายได้			
หมายเหตุ					
ข้อมูลที่ดินทำกิน					
กรรมสิทธิ์	จำนวน (ไร่/งาน/วา)	ทำประโยชน์อะไร		เจ้าของกรรมสิทธิ์	
โฉนด					
นส.3					
สปก.					
จับจองทำกิน					

แบ่งทำ			
เช่า			
แบบสัมภาระณั		ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว	

อาชีพทางการเกษตร				
ประเภท	จำนวน (ไร่/ตัว)	ผลผลิตรวม	ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่/ตัว	รายได้
1. ทำนา				
2. ทำไร่ (ข้าวไร่)				
3. ทำไร่ (ข้าวโพด)				
4. ทำสวน (ปาล์ม)				
5. ทำสวน (ยาง)				
6. ทำสวน (มังคุด)				
7. ทำสวน (ลองกอง)				
8. ทำสวน (ผสม)				
9. บ่อปลา				
10. วัว				
11. ควาย				
12. หมู				
13. เป็ด				
14. ไก่บ้าน				
15. ไก่ฟาร์ม				
16. เพาะเห็ด				
17.				
18.				
ฯลฯ				

อาชีพการแปรรูป/หัตถกรรม/โรงงาน			
ประเภท	จำนวนผลิต	จำนวนทดแทนในครัวเรือน	จำนวนจำหน่าย
1. ขนม			
2. เครื่องจักรสาน			
3. โรงสี			
4.			
หมายเหตุ			

แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว

อาชีพค้าขาย			
ประเภท	จำนวนขายรายวัน	ประเภทสินค้า	ที่มาของสินค้า
หมายเหตุ			

อาชีพงานบริการ			
ประเภท	จำนวนผู้มาใช้บริการ	ลักษณะการให้บริการ	รายได้
หมายเหตุ			

รายได้รวมของครอบครัว	รายได้ต่อเดือน	รายได้ทั้งปี
รายได้จากอาชีพการเกษตร		
รายได้จากอาชีพหัตถกรรม/การแปรรูป/โรงงาน		
รายได้จากอาชีพการค้าขาย		
รายได้จากอาชีพการบริการ		
รายได้จากอาชีพรับจ้าง		
รายได้จากลูกหลานส่งมาให้		
รายได้อื่น ๆ		
รวมรายได้		

หนี้สินของครอบครัว				
แหล่งเงินกู้	เงินต้น	อัตราดอกเบี้ย	งวดชำระ (เดือน/ปี)	วัตถุประสงค์ในการกู้เงินเชื่อ
ธ.ก.ส.				
สหกรณ์				
กองทุน/กลุ่มในชุมชน				
นอกระบบ				

ญาติพี่น้อง				
อื่น ๆ				
รวม				

แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว

ทรัพย์สินสิ้นเปลืองที่มีในครอบครัว				
ประเภท	จำนวน	มูลค่า	อายุการใช้งาน	ค่าเสื่อมสภาพ
รถยนต์				
มอเตอร์ไซค์				
จักรยาน				
รถไถเดินตาม				
รถไถใหญ่				
รถเกี่ยวนวด				
ตู้เย็น				
ทีวี				
วีซีดี				
คอมพิวเตอร์				

พันธุ์พืชในที่ดินของครอบครัว				
ชื่อพืช	ชื่อพันธุ์	แหล่ง/ช่วงที่มีมาก	จำนวนที่มี	การนำไปใช้ประโยชน์
หมายเหตุ				

แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว

ความชำนาญของคนในครอบครัวและเครือญาติ			
เรื่องที่ชำนาญ	เรียนมาจากใคร	ทำมานานเท่าใด	ทำบ่อยหรือไม่/ผลเป็นอย่างไร
หมายเหตุ			

กลุ่มอาการป่วย						
ชื่อ-สกุล	อายุ	อาการป่วย/เป็นโรค	สาเหตุ	วิธีการรักษา		ค่ารักษา/ครั้ง
				แผนปัจจุบัน	แผนโบราณ	
หมายเหตุ						

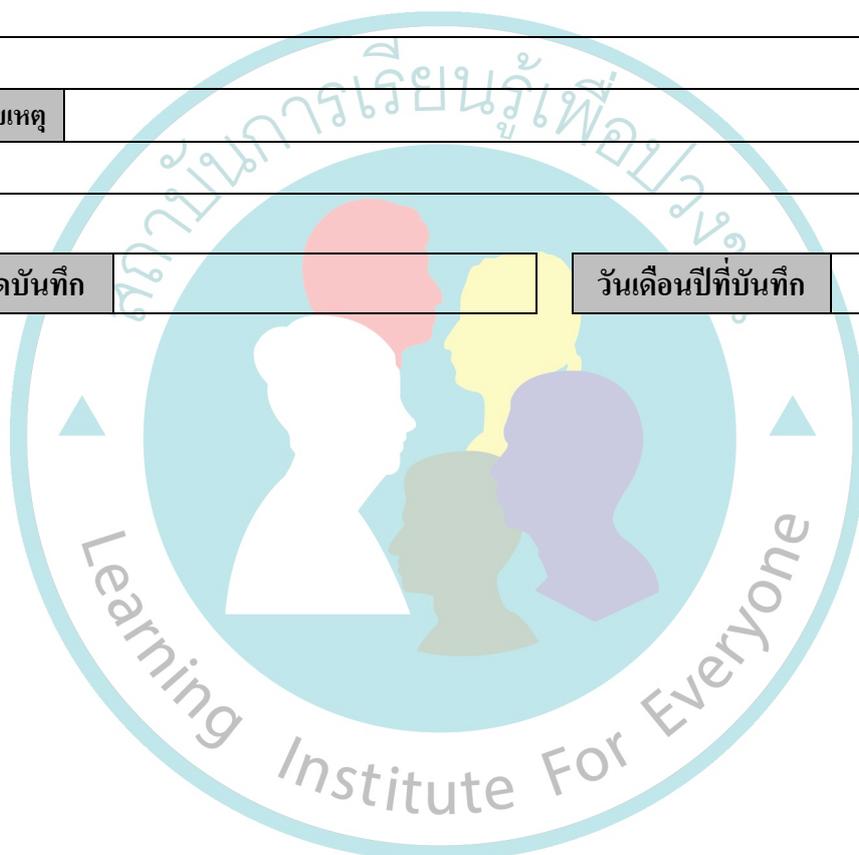
ปัญหาและความคาดหวังของครอบครัว	
ปัญหาของครอบครัว	วิธีแก้ไขที่ใช้ในการแก้ปัญหา
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลครอบครัว

ความคาดหวังของครอบครัว	
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
หมายเหตุ	

ผู้จัดบันทึก		วันเดือนปีที่บันทึก	
--------------	--	---------------------	--

ส่วนที่ 3 ข้อมูลบันทึกรายจ่าย

เดือน.....พ.ศ. 25.....

ประเภท ค่าใช้จ่าย	รายจ่ายในแต่ละวัน (บาท)																															รวม ต่อเดือน	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		
1. ค่าอาหาร																																	
1.1 ข้าวสาร																																	
1.2 เนื้อหมู																																	
1.3 เนื้อไก่																																	
1.4 เนื้อเป็ด																																	
1.5 เนื้อวัว																																	
1.6 เนื้อควาย																																	
1.7 ไข่ไก่																																	
1.8 ผัก																																	
1.9 ปลาน้ำจืด																																	
1.10 อาหารทะเล																																	
1.11																																	
1.12																																	
1.13																																	
1.14																																	
รวมรายวัน																																	

ประเภท การใช้จ่าย	รายจ่ายในแต่ละวัน(บาท)																															รวม ต่อเดือน
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
2. เครื่องปรุงรส																																
2.1 น้ำปลา																																
2.2 เกลือ																																
2.3 น้ำมันพืช																																
2.4 ซีอิ๊ว																																
2.5 กะปิ																																
2.6 เครื่องแกง																																
2.7 น้ำตาล																																
2.8 ผงชูรส																																
2.9 รสดี																																
2.10																																
2.11																																
2.12																																
2.13																																
2.14																																
รวมรายวัน																																

ประเภท การใช้จ่าย	รายจ่ายในแต่ละวัน(บาท)																															รวม ต่อเดือน
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
3. เครื่องดื่ม																																
3.1 น้ำอัดลม																																
3.2 น้ำแข็ง																																
3.3 น้ำผลไม้																																
3.4 กระทิงแดง																																
3.5 เหล้า/เบียร์																																
3.6 บุหรี่																																
3.7																																
3.8																																

ประเภท การใช้จ่าย	รายจ่ายในแต่ละวัน(บาท)																															รวม ต่อเดือน	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31		
5. ค่าใช้จ่ายอื่นๆ																																	
5.1 กางเกง																																	
5.2 เสื้อ																																	
5.3 รองเท้า																																	
5.4 จาน																																	
5.5 ยาสีฟัน																																	
5.6 สบู่																																	
5.7 ยาสระผม																																	
5.8 ยาล้างจาน																																	
5.9 ค่าน้ำมันรถ																																	
5.10 ค่าไฟฟ้า																																	
5.11 ค่าโทรศัพท์																																	
5.12 ค่าน้ำประปา																																	
รวมรายวัน																																	

6. ค่าใช้จ่ายการศึกษา	ต่อเทอม	ต่อปี
6.1 ค่าเทอม		
6.2 ค่าอาหาร		
6.3 ค่ารถ		
6.4 ค่าหนังสือ		
รวม		

7. ค่าใช้จ่ายในการผลิต	ต่อครั้ง	ต่อปี
7.1 ปุ๋ย		
7.2 ยาฆ่าแมลง		
7.3 แรงงาน		
7.4 ค่าน้ำมัน		
7.5 ค่าเมล็ดพันธุ์		
รวม		

8. ค่าใช้จ่ายด้านสังคม	ต่อปี
8.1 งานแต่งงาน	
8.2 งานบวช	
8.3 งานศพ	
8.4 กฐิน	
รวม	

9. ฟ่อนหนี้สิน	ต่อเดือน	ต่องวด	ต่อปี
9.1 ธนาคาร			
9.2 สหกรณ์			
9.3 กองทุนหมู่บ้าน			
9.4 หนี้นอกระบบ			
รวม			

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

โดยภาพรวมท่านมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำกระบวนการจัดทำแผนแม่บท
ชุมชนบ้านยางในกลุ่ม ตำบลสวนขัน อำเภอู่ช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างไร

ภาคผนวก ข
ภาพประกอบการวิจัย

ภาพที่ 1 แผนที่ชุมชนบ้านยางในลุ่ม

ภาพที่ 2 การเตรียมการ

ภาพที่ 3 เวทีที่ 1 ทำความเข้าใจ

ภาพที่ 4 เวทีที่ 2 นำข้อมูลรายจ่าย หนี้สิน ที่เก็บได้มาประเมิน

ภาพที่ 5 เวทีที่ 3 นำข้อมูลรายจ่ายมาวิเคราะห์

ภาพที่ 6 เวทีที่ 4 การไปศึกษาดูงาน

ภาพที่ 7 เวทีที่ 5 นำแผนแม่บทจากชุมชนมาวิเคราะห์

ภาพที่ 8 เวทีที่ 6 ทำประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน บ้านยางในลุ่ม

ภาพที่ 9 ลงพื้นที่สัมภาษณ์

ภาพที่ 10 ขอคำแนะนำจาก คุณประยงค์ ธรรมรงค์

ภาพที่ 11 ขอคำแนะนำจาก อาจารย์ธีรวัฒน์ พูลนวล

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นายสมชาย ศรีเพิ่ม
วันเดือนปีเกิด	29 กรกฎาคม 2507
ที่อยู่	268 หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80250
เบอร์โทรศัพท์	084-329-1248
อีเมล	chaisriperm@gmail.com
สถานที่ทำงาน	268 หมู่ที่ 3 ตำบลสวนขัน อำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80250
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2540 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

